

T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI VE ÖĞRETİM ANABİLİM DALI

EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN
DEMOKRATİK TUTUMLARI

(Fırat, Dicle,7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri Eğitim Fakülteleri
Örneği)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ

HAZIRLAYAN

Sare (ÇETİNTAŞ) EVCİMİK

ELAZIĞ-2009

ONAY

**T.C.
FIRAT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
EĞİTİM PROGRAMLARI ve ÖĞRETİM ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Bu tez .. / .. / 2009 tarihinde aşağıda belirtilen jüri üyeleri tarafından oybirliği /
oyçokluğu ile kabul edilmiştir.**

BAŞKAN

Prof. Dr. Ali GÜLER

Üye (Danışman)

Doç. Dr. Mehmet Nuri GÖMLEKSİZ

Üye

Yrd. Doç. Dr. İbrahim Yaşar KAZU

**Bu tezin kabulü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .... / ... / 2009 tarih ve
..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.**

Doç. Dr. Erdal AÇIKSES

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

EĞİTİM FAKÜLTESİ ÖĞRENCİLERİNİN DEMOKRATİK TUTUMLARI

Hazırlayan: Sare EVCİMİK

Danışman: Doç. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ
Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Eğitim Programları ve Öğretim Anabilim Dalı

Haziran-2009; Sayfa:X+77

Demokrasi insan haklarına saygı göstermeyi, bireyin özgürlüğünü ve yönetime etkin biçimde katılımını esas alan bir yaşam tarzı ve yönetim biçimidir. Eğitim sistemlerinin en önemli işlevlerinden birisi demokratik bireyler yetiştirmektir. Demokrasi ancak demokrasiyi davranış biçimi olarak özümsemiş ve demokrasi ilkelerini yaşama uygulayabilmiş insanlardan oluşan toplumlarda yaşamakta ve gelişmektedir. Bu anlamda demokrasiyi yaşatma, demokratik değerleri benimsemiş bireyleri yetiştirmekle, başka bir ifadeyle demokrasi eğitimi ile mümkün olacaktır (Gömleksiz 1988). Bu araştırmanın temel amacı Eğitim Fakültesinde öğrenim gören öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemektir. Araştırmada Gözütok (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan "Demokratik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma bulguları sonucunda öğrencilerin demokratik tutumları arasında cinsiyet, üniversite, bölüm, anne eğitim düzeyi, gelir düzeyi, kardeş sayısına göre istatistiksel olarak farklılaşmanın olduğu, baba eğitim düzeyi ve öğrenim şekline göre grupların demokratik tutumları arasında farklılaşmanın olmadığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Demokrasi, Demokratik tutumlar, öğretmen adayları.

ABSTRACT

Master Thesis

AN EVALUATION OF DEMOCRATIC ATTITUDES OF THE STUDENTS IN THE FACULTY OF EDUCATION

Prepared by: Sare EVCİMİK

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ

Fırat University

The Institute of Social Sciences

Department of Curriculum and Instruction

June-2009; Page:X+77

Democracy is a life and administration style which focuses on respect for human rights, individuals' freedom and participation the administration effectively. One of the most important functions of any educational system is to bring up democratic individuals. Democracy survives and develops only in the societies formed of people who have grasped it as a behavior and who can apply its principles their lives. In this sense holding democracy a live will be possible by bringing up indivudial s who accept democratic values in other wordsby the education of democracy. The main purpose' of this research is to determine the democratic attitudes of prospective teachers enrolled in Faculty of Education. "Democratic Attitude Scale" adapted into Turkish by Gozutok (1995) was used in the study. The results of the study reveal that there is a statistically significant difference among prospective teachers' democratic attitudes by departments, gender and educational levels of their parents.

Key Words: Democracy, democratic attitudes, prospective teachers.

İÇİNDEKİLER

ÖZET	III
ABSTRACT	IV
İÇİNDEKİLER	V
ÇİZELGELER LİSTESİ.....	VIII
EKLER LİSTESİ	IX
ÖNSÖZ	X
BÖLÜM I.....	1
1.GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Amacı.....	5
1.2. Sayıtlılar	6
1.3. Sınırlılıklar	6
1.4. Tanımlar	6
BÖLÜM II	7
2. LİTERATÜR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	7
2.1. İlgili Literatürün İncelenmesi	7
2.2. Demokrasi Kavramı	7
2.3. Demokrasinin Temel Kavramları	9
2.3.1. Özgürlük	9
2.3.2. Eşitlik	9
2.3.3. Halk Egemenliği	10
2.3.4. Çatışma ve Uzlaşma.....	10
2.4. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi	11
2.5. Demokrasinin Değer Boyutu	12
2.6. Demokrasi ve Kültür	14
2.7. Hoşgörü, Demokrasi ve Eğitim	15
2.7.1. Hoşgörü Kavramı.....	16
2.7.2. Hoşgörü ve Demokrasi	18

2.7.3. Hoşgörü ve Demokrasi Eğitimi	20
2.8. Demokrasi ve Eğitim	23
2.9. Demokratik Eğitim	24
2.10. Demokratik Tutumlar	25
2.11. Demokratik Tutumların Geliştirilmesinde Ailenin Yeri Ve Önemi	27
2.12. Demokratik Tutumları Geliştirmede Okulun Yeri ve Önemi	29
2.13. Demokratik Tutumları Geliştirmede Eğitimcilerin Rolü.....	34
2.13.1. Demokratik Öğretmen Özellikleri	35
2.13.2. Otoriter Öğretmen Özellikleri.....	36
2.13.3 Liberal (Özgürlükçü) Öğretmen Özellikleri.....	37
2.14. Demokratik Tutumlar İle İlgili Yapılan Araştırmalar.....	38
BÖLÜM III	48
3. YÖNTEM	48
3.1. Araştırma Modeli	48
3.2. Evren ve Örneklem	48
3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi	48
BÖLÜM IV	50
4. BULGU VE YORUMLANMASI	50
4.1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine ilişkin Bulgular...50	
4.2.Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular52	
4.3.Üniversite Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	52
4.4.Bölüm Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular 54	
4.5.Öğretim Şekli Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	55
4.6.Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	56
4.7.Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	57
4.8. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	57

4.9.Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular	58
BÖLÜM V	59
5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER	59
5.1.Sonuçlar	59
5.2.Tartışma	60
5.3. Öneriler	63
KAYNAKLAR	65
EKLER.....	73
TUTUM ÖLÇEĞİ.....	73
ÖZGEÇMİŞ	77

ÇİZELGELER LİSTESİ

- Çizelge 1:** Öğretmen Adaylarının Cinsiyet Üniversite, Bölüm, Öğrenim Şekilleri, Anne ve Baba Öğrenim Durumu, Gelir Düzeyi Kardeş Sayısına Göre Dağılımlarına İlişkin Bilgiler.....**51**
- Çizelge 2:** Cinsiyete Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına ilişkin MWU Testi Sonuçları **52**
- Çizelge 3:** Üniversite Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları **52**
- Çizelge 4:** Bölüm Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları **54**
- Çizelge 5:** Öğretim Şekline Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin t Testi Sonuçları **55**
- Çizelge 6:** Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları **56**
- Çizelge 7:** Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları **57**
- Çizelge 8:** Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları **57**
- Çizelge 9:** Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları **58**

EKLER LİSTESİ

Ek:1.Tutum ölçeği cevap kağıdı	73
Ek:2. Tutum ölçeği	76

ÖNSÖZ

Demokrasiyi bireyin ve toplumun hayatında etkili kılmak için demokrasi anlayışının ve tutumunun her kademesinde öncelikle ailede olmak üzere çocuğa kazandırılması büyük önem taşımaktadır. Ailede başlayan demokrasi eğitimi devam eden eğitim süreci içerisinde yerini öğretmene bırakmaktadır. Öğretmen davranışları ve tutumlarıyla çocuğun hayatında önemli bir yer tutmaktadır. Bu belirleyiciliği nedeniyle tutumların belirlenmesi gerekir. Demokratik birey yetiştirmek için öğretmenin model insan olarak öncelikle kendisinin demokratik tutumlara sahip olması gerekir. Bu çalışma geleceğe ışık tutacak öğretmen adaylarının demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla yapılmıştır.

Çalışmamın her aşamasında büyük katkısı bulunan danışmanım Doç. Dr. M. Nuri GÖMLEKSİZ'e ve Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Bölümünde görevli tüm hocalarıma, kitap göndererek yardımcı olan Türk Demokrasi Vakfı çalışanlarına, benden maddi ve manevi desteklerini esirgemeyen aileme, sevgili eşim Zülküf EVCİMİK'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sare EVCİMİK

Elazığ-2009

BÖLÜM I

GİRİŞ

İnsan önce hayatta kalmayı, sonra da hayatı hep daha iyi koşullara kavuşturmayı temel amaç edinmiştir. Bu amacı gerçekleştirebilmenin en geçerli yolu insanlığın elde ettiği başarıları sonraki nesillere aktarabilmesinden geçer. Bu süreç insanın hayatta kalma temel güdüsünü karşılaması bakımından zorunlu ama aynı zamanda demokratikti. Eşit koşullarda verilen mücadele sonrası elde edilen bilginin sonraki nesillere aktarılmasında da sınıfsal bir çelişki görülmemekteydi. Herkesin önceki kuşakların birikimlerini eşit edinme fırsatı bulunmaktaydı. İnsanlar hayatta kalmayı deneyip yanılarak başarmaya başladıkları zamandan itibaren bu hayatı kendileri için daha anlamlı bir çerçeveye ulaştırma çabası içerisine girmişlerdir. En genel anlamda bu çaba sınıflı toplumlar ve farklı üretim ilişkilerini beraberinde getirmiştir. Sınıflı toplum yapısı ve üretim ilişkilerinde egemen konumunda bulunanların bu durumlarını koruyup sürdürebilmelerinin başka birçok yolunun bulunmasının yanı sıra asıl eğitim en önemli işlevi yerine getirmeye başlamıştır. Eğitim belli egemen sınıfın yaralanabilecekleri bir hak konumundaydı. Bu da eğitimin demokratik yönüne aykırı düşmektedir.

Eşitsizlik, toplum halindeki insan yaşantısını tehlikeye atar. Toplumda eşitsizliğin azalması derecesinde adalet, hürriyet ve eşitlik gündeme gelir. Sonuçta, toplumsal örgütlenme biçimlerine göre demokrasinin çeşitli düzeylerinden söz edilir. Bu nedenle, Batı Avrupa'daki ülkelerle Amerika da, demokrasinin oluşumu ile gelişiminde farklılıklar görülür. Örneğin, Demokrasi Antik Yunan, Roma, Fransa, Almanya, Avusturya, İngiltere ile Amerika'da toplumsal örgütlenme düzeyine göre farklı boyutlarda anlamını bulmuş ve işlerlik kazanmıştır (Hassan, 1990: 298).

Türk toplumları dayanışmacı, hoşgörüye dayalı anlayışla Batı Avrupa ülkeleri ile Amerika'dan farklı bir yönetim tarzını tarihi süreçte sürekli benimsediklerinden; demokrasi, bu toplumlarda sözcük olarak pek anılamasa da, demokratik ilkelerin bazılarını toplumda uygulamaya koymuşlardır. Örneğin, Oğuz Türkleri, Antik Yunandaki demokrasi anlayışıyla kıyaslanabilecek bir yaşayış tarzını benimsemiştir (Hassan, 1990: 298).

Türklerin İslamiyet’i kabulü ile birlikte, bilimleri din açısından değerlendirme öne geçtiği için; bu çerçevede, ekonomik ve kültürel kalkınmayı gerçekleştirecek olan her şeyde güçlü dini nitelikleri aramak öncelikli koşul sayılmıştır. Dolayısıyla din, etkisini bir yandan toplumda hissettirirken, diğer yandan başta ekonomik sorunlar olmak üzere birçok sorun öne çıkmaya başlamıştır. Sonuçta siyasi sorunlar oluşmuş, tıpkı Roma İmparatorluğu ile sonrası dönemde olduğu gibi, Türk Devletlerinde de demokrasinin anlam ve uygulamalar yön değiştirerek öncekilerden farklılaşmıştır (Ödekan, 1990: 375). Türk toplumunda demokrasi adına tutarlı iyileştirmeler tanzimatla birlikte başlatılmış; medreseli, mektepli ile uzak ve yakın doğu medeniyetlerini Türk Kimliğinde uzlaştırma girişimleri, Atatürk’ün önderliğinde kararlı hale dönüşmüştür (Mumcu, 1994: 14; Güvenç, 1997: 28–32). Bu çerçevede, Türk toplumunda devletin temelleri demokrasiye dayandırılmış ve Cumhuriyetin ilanı ile demokrasi süreci başlamıştır.

Toplum yönetiminde milli iradenin hâkim kılınması ile ilk aşamasını tamamlayan demokrasi, ikinci aşamada halkın bütün değerlerine saygılı olma temel alınıp ekonomik gönence yönelim hedeflenmiş; son olarak, kişinin hak ve özgürlüklerine tam anlamıyla saygılı olma gerekli sayılmıştır.

Kısa tanımdan da anlaşılacağı gibi demokrasinin son aşaması bireye inmeyi benimsemekte, insan olduğu için kişinin her şeye layık olduğu düşüncesini esas almakta ve bunu gerçekleştirme yolunun da bireylerin daha okul çağlarında iken demokrasiyi eğitim aracılığı ile yaşamasının mümkün olacağı gerekliliğine ulaşmaktadır. Başka bir deyişle demokrasi, bireyleri ve toplu düzenlenişleri birer özne olarak tanıyan, yani onlar kendi yaşantıların yaşama, yaşantılarıyla ilgili deneyimlerine bir bütünlük ve anlam kazandırma istençlerini destekleyen bir yönetim biçimidir. Dolayısıyla siyaset, bütün çıkarlardan ve toplumsaldan uzak iken, her kişiye aynı uzaklıkta olmalı; yönetim de birey ile özgürlüğü merkez almalıdır. Bütün bunlara da ancak eğitim ve bilgilendirme sürecinin sonunda ulaşılır (Touraine,1997:273; Büyükbaş, 2000: 16). Böyle bir anlayışla demokrasi, yetişmiş neslin, yetişmekte olan veya hayata başlayan nesle düşünce ve duygularını; hem kendi yaşantısı, hem de belirli programlarla aktarma şeklinde vermesi anlamındaki bir eğitimle anlamını bulur (Arıbaş ,1999: 21).

Demokrasinin eğitime yansması, eğitimi geleneksellikten kurtarıp çağdaşlığı ve bilimselliği temel alan bir anlayışı benimsemesinde etkili olmuştur. Bu çerçevede, bir yandan toplumsal refahını açlık ve baskının yerini alması öne çıkartılırken, diğer yandan ahlak öğretileri vurgulanıp kişileri aç gözlülük ve kinden uzaklaştırarak; onlara, özgür ve bilimsel düşünme kazandırma ve onları büyük tasarılar gerçekleştirmeye yönlendirecek şekilde bir eğitim benimsenmiştir (Touraine,1997: 270–271; Kongar, 1993: 49).

Demokratik bir eğitimin nitelikleri, bireysellik (bireye kendi yaşamını özgürce yaşama yollarını öğreterek yaşamında bütünlük sağlama), sosyallik (farklı düşünceleri anlayışla kabul etme), millilik (milli bilinci güçlendirme) evrensellik (dünyadaki bireyleri bütünün birer parçaları şeklinde düşünme) olarak sıralanırken; demokratik bir eğitimin amaçları da kendini tanıma (kişinin ben varım, tekim ve anlamlıyım) mesajını verirken, birey olduğunun bilincine varması; içinde bulunduğu ekonomik şartlarla kültürü de etik ilkeler çerçevesinde benimsemesi) ve ötekini tanıma (kişinin sen varsın, teksin ve anlamlısın) mesajını kendi dışındaki kişi, grup ve toplumu kendi amaçlarıyla birlikte düşünmesi ve bunlarla birlikte hareket etmesini öğrenmesidir (Cüceloğlu, 2000: 38) .

Bütün toplumlar için esas olan demokratik, katılımcı, bilimsel, eşitlikçi ve adaletçi bir kültür inşa etmektir. Hiç kuşkusuz ki bunun yolu da demokratik ve bilimsel eğitimden geçer. Demokratik ve bilimsel eğitimin yaygın olacağı toplumlar arasında özgür toplumların oluşumunu sağlayacaktır. Bu toplumlarda insanlar yaşamlarına ilişkin kararlarında kendi öncelikleri ekseninde eylemde bulunurlar. İstediklerini yapar, istemediklerini yapmazlar. Eğitimin demokratik ve bilimsel yöntemlerle gerçekleştiği toplumlarda insanlar kamusal alanlar ve bu alanlardaki sorunlara ilişkin düşüncelerini özgür bir biçimde ifade edebilirler. Yapının ve düzenin demokratik bir tarzda işleminde karar verici bir konuma sahip olurlar. Demokratik eğitim, insanın kendini gerçekleştirmesini engelleyen fırsat ve olanak eşitsizliği ile önündeki her türlü maddi ve manevi engeli ortadan kaldırmayı amaç edinir. Eğitim sisteminin saydam, katılımcı ve insani değerlerle biçimlenmesini sağlar. Demokratik eğitimin yarattığı bu ortam bireyin ilgi ve yeteneklerine göre eğitim görmesini öngörür. Özgür düşünceli, bağımsız, sorumluluklarını bilen bireyin içinde bulunduğu en küçük topluluktan başlayarak giderek dünya toplumuna karşı sorumluluk duymasını sağlar. Demokratik eğitimde özgür düşünce

ve onun belirlediği ilkeler esas alınır. İnsan yönetilmesi gereken değil, eğitim süreci sonrasında kendi kendini yönetme yeterliliğini kazanmış onurlu bir varlık olarak düşünülür. Bilimsel ve demokratik eğitim insanın:

- İlgi ve yeteneklerini tanıma fırsatı bulmasına,
- Bilinç ve duygu uyumu olan özgün bir kişiliğe sahip olmasına,
- Toplumsal yaşama etkin bir şekilde katılmasına,
- Paylaşım ve işbirliğinin toplumsal yaşamın uyulması gereken temel kurallarından biri olduğunu bilmesine,
- İnsanlar arasında fark gözetmemesine,
- Dünyanın bütün değerlerinin insanlığın ortak malı olduğunu kabul etmesine,
- Bilimsel düşünmesine,
- Araştırma inceleme ve teknolojiyi kullanma becerisi kazanmasına,
- Emegın insan onuruna yaraşır bir değer; çalışmanın kişiliğini geliştirmenin temel uğraş olduğunu kavramasına çalışır.

Ülkemizde eğitim sistemi yeterince demokratik olmadığı gibi eğitimin bilimsel yöntemlerle yapılmasına da kuşkuyla yaklaşmaktadır. Bunun nedeni siyasi iktidarların etkisinde kalması, bu etkiyi eğitim sistemine yansıtması ve eskiden bu yana egemen sınıfın toplumun düşünce biçimini etkilemek için din ve milliyetçilik kavramlarının kullanılmasıdır. Bu durum ülkemizde demokrasinin gelişmesini engellediği gibi eğitim sisteminin özgür ve bilimsel niteliğe ulaşmasını da engellemektedir. Bu yapının değişmesi için emekten ve bilimden yana olan sendikaların demokratik kitle örgütlerinin sürece daha yoğun müdahale etmeleri gerekmektedir (Kepenekçi, 2003:161).

Dünyada yaşanan bilimsel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmak ülkemizi dünyanın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmak “bilgi toplumu”na geçmek nitelikli eğitimle mümkündür. Nitelikli eğitim ise yalnızca demokratik ortamlarda bilimsel yöntemlerle yapılabilmektedir. Bu nedenle eğitimin kamusal hizmet olması sağlanmalı ve sistem bilimsel, demokratik içeriğe kavuşturulmalıdır. Her düzeydeki eğitimden herkes

ilgisi ve yeteneği doğrultusunda yararlanabilmelidir. Eğitimin yönetici, ğretmen, ğrenci, çalışan, veli ve ilgili bütün özneleri ile okul, sınıf, spor tesisleri gibi fiziksel olanakları bilimsel ve demokratik eğitimin temel ilkelerine uygun konuma ve koşullara kavuşturulmalıdır. Bu zellikler ülkenin bütün eğitim kurumlarında eşit olmalıdır. Eğitim içeriği itibariyle belli sınıfların değil bütün halk çıkarlarının gerçekleştirebileceği çerçeveye kavuşturulmalıdır (Kepenekçi, 2003:161).

1.1. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Erzincan niversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi son sınıf ğrencilerinin demokratik tutumlarını belirlemek ve bu gruplarda bulunan öğrencilerin demokratik tutumları arasında çeşitli değişkenler açısından bir farkın olup olmadığını ortaya koymaktır.

Bu amacı gerçekleştirmek için aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

1. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları cinsiyetlerine göre değişmekte midir?
2. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim gördükleri üniversitelere göre değişmekte midir?
3. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim gördükleri bölümlere/programlara göre değişmekte midir?
4. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları annelerinin eğitim durumlarına göre değişmekte midir?
5. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları babalarının eğitim durumlarına göre değişmekte midir?
6. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları ailelerinin gelir düzeylerine, göre değişmekte midir?
7. Eğitim Fakültesi ğrencilerinin demokratik tutumları kardeş sayılarına göre değişmekte midir?

1.2. Sayıtlılar

Araştırma şu sayıtlılara dayalı olarak gerçekleştirilmiştir;

1- Eğitim fakültesi öğrencilerine uygulanan “demokratik tutum ölçeği“ öğrencilerin demokratik tutumlarını ölçebilecek yeterlidir.

2-Öğrencilerin tutum ölçeğine verdikleri cevaplar, ölçülmek istenen demokratik tutumlarını yansıtmaktadır.

1.3. Sınırlılıklar

1. Bu araştırma 2007–2008 eğitim-öğretim yılı güz yarısında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rıfat Eğitim Fakültesi, Erzincan Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencileri ile

2. Bu öğrencilerin demokratik tutumlarını ölçmek için kullanılan “Demokratik Tutum Ölçeği” ile sınırlıdır.

1.4. Tanımlar

Demokrasi: Halk iktidarı halk iradesi anlamındadır.

Demokratik Eğitim: Öğretmen öğrenci ilişkilerinde, öğrencinin birey olarak değerini ve bütünlüğünü önem veren eğitimidir.

Demokratik Tutum: Belirli nesne, durum, kavram veya diğer insanlara karşı öğrenilmiş olumlu veya olumsuz tepkide bulunma eğilimidir.

BÖLÜM II

2. LİTERATÜR VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

2.1. İlgili Literatürün İncelenmesi

2.2. Demokrasi Kavramı

Demokrasi eski Yunanca'da demos ve kratos kelimelerinden oluşur. Demos halk, kratos ise otorite anlamındadır. Bu iki kelimenin birleşmesinden "demokratia" kelimesi meydana çıkmıştır. Buna göre demokrasi, halk iktidarı (Tanilli, 1993: 27), halk iradesi anlamındadır (Kuzu, 1997: 103).

Demokrasi; insanların şimdiye kadar keşfedebildiği yegâne barışçıl siyasal değişim yöntemi (Yayla, 2000: 249) ve çağdaş dünyanın hâkim siyasi doktrindir (Kuzu, 1997: 105). Sorunlarımızın çözümünün yattığı sihirli bir sözcük, günümüz insanların çoğu tarafından algılanan bir ideal düzendir (Özden, 1994: 2) Bugün demokrasi, bütün siyasi yönetimlerin, yönetim şekilleri nasıl olursa olsun kendilerini ifade etmek için başvurdukları bir kavram haline gelmiştir (Schauer, 2002: 53). Halkın iktidarı, otoritenin kaynağını halktan alması, onun denetimine bağlı bulunması anlamındadır. Eski Yunanlılar kendi yönetimlerine, diğer yönetim şekillerinden özellikle de doğu despotluklarına karşı bu adı koymuşlar ve demokrasinin ilk uygulayıcıları olmuşlardır (Tanilli, 1993: 27). Eski Yunanda ilk uygulamasını gördüğümüz demokrasi kavramının, XVII. ve XVIII. yüzyıllarda Hobbes, Locke, Montesquieu, Rousseau gibi siyasal bilimciler tarafından temeli atılmıştır. Bu düşünürler iktidarın kaynağının Tanrı değil, halk olduğunu ve iktidarın imtiyazlı küçük bir topluluğa değil, geniş halk kitlelerine ait olduğunu ileri sürmüşlerdir. Atina site devletinde ilk örneklerini gördüğümüz, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda kavram olarak dile getirilip, olgunlaşan demokrasi, ancak II. Dünya savaşından sonra yaygın hale gelmiştir. XX. yüzyılın sonuna doğru ise demokratik ülkelerin sayısı demokrasi ile yönetilmeyen ülkelerin sayısını tarihte ilk kez geçmiştir.

Klasik liberal filozof Hayek; demokrasinin bir hayat tarzı olmadığını, farklı hayat tarzlarının bir arada bulunmasını, birlikte var olmasını mümkün kılan bir yönetim olduğundan bahseder (Yayla, 2000: 250). Kongar (1993: 13) ise demokrasiyi; "ülke

hakkında önerdikleri çözümler azınlıkta kalanların, çoğunluk haline gelebilme hak ve olanağının bulunduğu bir çoğunluk yönetimidir. Yani bir başka deyişle, demokrasi, mevcut yönetimle, ülke çözümleri hakkında aynı düşüncede olmayanların, bu düşüncelerini açıklama ve yayma haklarının bulunduğu bir çoğunluk yönetimi” şeklinde ifade etmiştir. Yayla’ya (2000: 142) göre demokrasi; *“halkın temel kamu politikalarının belirlenmesine negatif veya pozitif bir şekilde katıldığı ve katılma hakkının olduğu bir siyasi sistem”* olarak ifade etmektedir. Beetham-Boyle’ye (1998:1) göre demokrasi; *“organizasyonları bütün olarak etkileyen kararların organizasyonun tüm üyelerince alınması ve karar alma mekanizmasında herkesin eşit haklara sahip olması idealinden oluştuğunu”* ifade etmişlerdir. Demokrasi’nin en çok kullanılan ve en popüler olan tanımını Amerika Birleşik Devletleri eski başkanı olan Abraham Lincoln’in 1863’te Gettysburg söyleşisinde yaptığı *“Halkın, halk için, halk tarafından yönetimi”* şeklindeki ifadesidir (Uygun, 2003: 9).

Demokrasinin bu kadar popüler bir kavram olmasına rağmen anlamı üzerinde tam olarak hemfikir olunamamış bu da bir kavram kargaşasına neden olmuştur. Bunun tabii bir sonucu olarak demokrasi, çoğu zaman kendisinden beklenilenin tam tersi istikametinde başka amaçlara hizmet etmek zorunda kalmıştır. Bu durum, kendini demokrasi olarak ifade eden siyasal yönetimin ve bu yönetimin işlerliğini sağlayan insanların yapmış oldukları her türlü faaliyetlerini, haklı imiş gibi göstermelerine neden olmuştur. Yapmış oldukları uygulamalar demokrasinin değer ve ilkelerine uymasa bile yapmaya devam etmişlerdir.

Demokrasi’de yöneten ve yönetilenler, demokrasiye inanmalarına rağmen bazen her iki kesim demokrasiye aynı anlamı yüklememektedirler (Özsoy, 2004: 154). Ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran azınlık kesim, bazen demokrasinin kurum ve kuruluşlarıyla işlevini yerine getirmesini engelleyebilmektedirler.

Demokrasi, her yerde farklı bir şekilde yaşayan bir kavramdır. Çünkü milletlerin karakterleri, yaşayış tarzları, olaylara bakış açıları, tabiatları, tarihi geçmişleri birbirinden farklıdır. Demokrasinin *“umumiyetle en iyi rejim olmadığı vurgulanır, ama en az kötü olan rejim olduğu da”* belirtilir (Bolay, 1997: 17).

Demokrasi kavramına herkes içinde bulunduğu duruma, bakış açılarına, ihtiyaçlarına, ideolojilerine göre bir anlam yüklemesi yapmaktadır. Hatta bu o kadar çoğalır

ki bu tanımlardan bazıları birbirleriyle çelişmek durumuna kadar gelir (Çeçen, 2000: 55). Bunun sonucunda demokrasiyi bir yaşam biçiminden, siyasal bir sistem, bir ideoloji, özgürlüklerle eş anlamlı sayılmasına kadar geniş bir yelpazede tanımlandırılmıştır (Çeçen, 2000: 56).

2.3. Demokrasinin Temel Kavramları

2.3.1. Özgürlük

Özgürlük siyasal düşüncenin merkezinde yer alır. Özgürlük her şeyden egemen devletin karşısında ya da birey üzerinde egemenlik kurmak isteyen oluşumlar karşısında özgür kalabilmektir (Dursun, 2002: 166). Demokratik bir toplumda yaşamak demek hayatı kader olarak kabul etmek değildir. Demokratik toplumlarda kurum ve kuruluşlar insanların yaşamlarına kolaylık ve uzlaşmayı getirirler. Demokratik toplum bu bağlamda şiddet içermeyen bir toplumdur. Bu özümseme ile çatışmayı uzlaşmaya dönüştürebilen araçları da içinde saklar.

Özgürlük, bilinçli karar verebilme gücü, toplumun çeşitliliği düşüncelerin, yaklaşımların çıkarların çokluğu gibi değerleri barındırır. Özgürlüğün bireysel sorumlulukla var olacağını da unutmamak gerekir. Çoğulcu bir toplumda özgür bir yurttaş ortak çıkarların gerektirdiği toplumsal davranışları ve uzlaşmayı da aramak durumundadır. Demokrasi, birey özgürlüğünün teminatıdır (Yılmaz,2000:176).Ancak demokrasilerde de bireyin hak ve özgürlükleri çiğnenmiştir veya çiğnenemez diye bir şey olamaz. Demokratik sistemin diğer sistemlerden farkı uzun dönemde bireyin hak ve özgürlüklerinin genişlemesi ve derinleşmesidir. Çünkü özgürlük demokrasinin kendine özgü bir değeridir (Kabaoğlu, 1998: 44).

2.3.2. Eşitlik

Özgürlük gibi eşitlik ilkesi de halk egemenliği ve özerklik ilkesinin tamamlayıcısıdır. Bu yüzden, eşitlik ilkesi demokratik toplumun meşruluk olanakları ve hukuksallık niteliği ile yakından ilgidir. Demokrasilerde, halkın bütününün yasalar önünde eşitliği temel bir ilkedir (Dursun, 2002: 167) Bu eşitliği sağlayan en önemli güvenceler

anayasal, diğerk bir deyişle hukuksal düzenlemelerdir. Katılma açısından bakıldığında, eşit olarak seçimlere katılma da, böyle bir eşitlik düşüncesine katkıda bulunmaktır. Bu ilke, demokrasiyi yönetim biçimi olarak benimsemiştir. Birçok ülkede anayasal bir kurum olarak somutlaşmıştır. Demokratik yurttaşlıkta, etnik köken, cinsiyet, felsefi yaklaşım, inançlar ayırıcı nitelikler değildir; yurttaş her haliyle yasalar önünde eşit davranılması gerekir .

2.3.3. Halk Egemenliğı

Demokrasilerde, siyasal gücün kaynağı halktır. Halk, gerçek egemendir. Bu kural, demokrasiyi yönetim biçimi olarak benimsemiş devletlerin anayasalarında yer alan kurallardandır. Halkın temsilciler seçmesi, bu egemenliğinden vazgeçmesi değildir. Bir demokraside bütün siyasal erk öğeleri, kaynağını halktan alır. Siyasal meşruluğun kaynağı da yurttaşlardır (Bolay, 1997: 17). Halk, demokrasilerde egemenliğini temsili yöntemler kullanarak parlamento ve yerel meclislerde yürütür. Bunun dışında, doğrudan ve dolaylı birçok yöntem kullanarak, kendi egemenliğini sürdürür. Bu yöntemler halk egemenliğinin her zaman yansıtılabilirliğinin de göstergesidir.

Özgürlük, eşitlik, dayanışma, kavramları, Fransız devriminden bu yana demokraside halk egemenliğinin gerçekleşmesinde önemli roller oynamışlardır. Demokrasinin halk egemenliğine dayalı olarak kurumsallaşması da, doğrudan katılım olanakları, halk toplantıları, temsil ve delege sistemi, grup çoğulculuğı, aydınların rekabeti ve yasaların egemenliğı ilkeleri gibi araçlarla sağlanabilir.

2.3.4. Çatışma ve Uzlaşma

Farklı yönelişlerin, farklı çıkarların ve anlayışların bir toplumda var olması oldukça doğaldır. Ancak, farklılıkların uyumunu sağlamak her zaman olanaklı değildir. Çatışma da, toplumsal farklılıkların zorunlu bir sonucudur. Çoğulcu demokrasi, yönetme hakkını azınlık adına da, çoğunluk adına da çoğunluğı verir (Gözübüyük, 1986: 20). Ancak, “bu demokrasi için sağlıklı bir durum mudur?” sorusu sorulabilir. Çoğulculuk, yalnızca sorun çözme yöntemi değil, aynı zamanda kapsamlı bir katılımın gerçekleştirilmesi olarak yönetimin karar süreçlerine katılım anlamındadır (Soysal, 1986: 63).

İşlevsel bir demokrasiden söz edebilmenin en önemli koşullarından biri, katılımın olup olmadığına bakmaktır. Bundan da, katılımın en alt düzeyi olarak seçimlere katılma anlaşılmaktadır. Eğer demokrasi bir süreç olarak görülecek olursa, birlikte yaşamının en önemli normları arasında ilk aranacak olan, katılımıdır. Katılım ayrıca, insan yaşamıyla ilgili değerlerin gün yüzüne çıkması ve eşitleme amaçlarına hizmet eder. Geniş bir demokratikleşme süreci ve isteği de ancak, halkın içinde aranacak ve gerçekleştirilecek amaçlar da olabilir.

2.4. Demokrasinin Tarihsel Gelişimi

Dünyada demokrasinin ilk görüldüğü yerler arasında Atina ve Isparta şehirleri bulunmaktadır. Yani “Halk Yönetimi” bu iki şehir de uygulanıyordu (Binici, 1992: 37). Orta çağ da ise siyasi düşünce dini yönde etkilenme fazla oldu. Ekonomik ve sosyal şartlar demokrasi açısından yeni fikirler meydana getirdi. Ortaçağ da ki feodal beylerin aşırı baskısına karşılık “Temsili Hükümet” in kabulüne ve demokrasinin genişlemesine zemin hazırladı. Modern demokrasinin ilk adımları ortaçağ da ki bu sancılı dönemde atılmıştır.

Yeniçağda demokrasi büyük bir atılım yapmıştır. Özellikle eşitlik, özgürlük gibi düşünceler kapsamlı olarak demokrasiye Fransız ihtilali ile girmiştir. Demokratik görüşleri savunmaya başladılar. Aydınlanma çağının düşünürleri halka, laiklik, bilimsellik, yeni bir siyaset kuramı sunarak halkı etkilemişlerdir. “İnsan Hakları Evrensel Beynamesi” insan hakları konusunda en ciddi teşebbüstür. Diğer sistemlerin bir sentezi olan beyanname kişinin temel hakları özel statü hakları ekonomik ve sosyal hakları ile kültürel haklar olarak sıralanabilir (Armağan, vd. 1990: 249) .

Türklerin demokrasiyle ilgili fonksiyonlarını ve değer yargılarını incelediğimizde nizamcı meşruiyetçi ve adil olma özellikleri dolayısıyla demokrasiyi yüzyıllardır bünyelerinde taşıdıklarını görmekteyiz. Günümüzdeki kadar çağdaş demokrasi şeklinde olmasa da demokrasinin önemli unsurlarından olan bazı kurumlara ve geleneklere sahip idiler. Hür köle ayrımının reddedilmesi doğuştan asalet unsurlarına yer verilmemesi devlet anlayışının batıda görülmemesi sosyal tabakalaşmanın serf-senyör ikilemine dayanmaması vakıf ve mülk arazi mülkiyetlerinin görülmemesi devletin bütün halkı din ayrımı yapmadan korumayı ve adaletle idare etmeye mecbur olduğu töresi adaletle hüküm etmenin Allahın

emri ve adaletin hakimiyet hakkının meşruiyet olduğu düşüncesi farklılıkları reddetmeyen birlik anlayışı refahın yaygınlaştırılması ve gelirin yeniden dağıtımını sağlayan kurumların varlığı demokratik zihniyetten başka bir şekilde izah edilemez (Erkal, 1990: 194).

Türklerde demokratikleşme sürecinin hız kazandığı dönem Osmanlı dönemidir. Osmanlı imparatorluğunda demokratikleşme süreci Tanzimat ve Islahat Fermanı ile hız kazanmıştır. Bu sürece en büyük katkıda bulunan ise I. Meşrutiyettir. I. Meşrutiyet devletin bölünmez bütünlük arz etmesi ülke içerisindeki vatandaşlara bireysel haklar tanınması açısından önemlidir (Karpas, 1996: 17).1908 deki II. Meşrutiyet dönemi Osmanlı devletinin teokratik yapısını değiştirmemiş ama parlamenter sisteme dayanan meşruti monarşiyi kurmuştur .Türk siyasi hayatında bilhassa demokratik sürecin mihenktaş sayılabilecek en önemli adım 29 Ekim 1923 Cumhuriyetin ilanı ile atılmıştır (Öztürk, 1992:14).

Cumhuriyetin ilk yıllarında Türkiye de tek parti dönemi görülür. Atatürk'ün kontrolünde çok partili sisteme geçiş denemeleri başlatıldıysa da başarılı olamamıştır. (Timur, 1992: 242) Türkiye çok partili siyasi hayata hareketli geçti. Bu çok partili siyasi hayatı 27 Mayıs 1960 12 Mart 1972 ve 12 Eylül 1980 hareketleri geçici bir süre için rafa kaldırmıştır ama günümüzde birçok siyasi parti hayatını sürdürmektedir. Bu partiler çalışmalarını demokrasinin çerçevesi, kuralları ve fonksiyonları içinde sürdürmektedir.

2.5. Demokrasinin Değer Boyutu

Bir ülkeyi gerçek anlamda demokratik bir ülke olarak kabul etmek için değer boyutu bakımından da yeterli düzeyde olup olmadığını incelemek gerekir. Öyleyse demokrasinin özünü oluşturan bu temel değerler nelerdir? Bunu açıklamadan önce genel anlamda temel değerlerin neler olduğuna değinmek gerekir. Bilindiği üzere temel değerler, bireylerin ve toplumların karakterlerini şekillendirerek, ahlaki ilkeler sağlayarak ve amaçlara yön vererek yaşama derinlemesine nüfuz etmektedirler. Aynı durum demokrasi için de söz konusudur. Demokrasi, ayırt edici özelliğini bu söz konusu temel değerlerden almaktadır. Bunların en önemlisi ve esaslı olanı da 'insana saygı'dır. Diğerleri buna dayanmakta ya da bir bakıma bunun açılımı durumundadırlar. Bunlar: 'Kardeşlik', 'hoşgörü', 'tarafsızlık' gibi kavramlardır. Hatta 'özgürlük', 'adalet' ve 'gerçeklik' kavramlarının bile 'insana saygı'dan türediğini söylemek mümkündür. Çünkü bu değerler

olmadan demokrasinin mantıksal yönü ortadan kalkar ve doğal olarak uygulamadaki inandırıcılığı da zayıflar (Özbudun, 1993: 101).

İnsan, tepkide bulunma ve gelişme potansiyeline, özgür irade gücüne sahip bir ben'dir, öz'dür. 'Saygı' ise, insanı bir 'ben' olarak, değerli bir bilinç ve irade merkezi olarak görmektir. Demokraside insan, statüsü itibarıyla şu ya da bu olduğu için değil, kendisi olduğu için, bir birey olarak ilgiye ve önemsenmeye hakkı olan bir kişi olduğu için değerlidir. Görüş ve düşüncelere saygının nedeni de işte bireyler olarak insanların değerine duyulan bu saygıdan kaynaklanmaktadır.

'İnsana saygı' demokrasinin esas değeridir. Bununla birlikte 'gerçeklik' ve 'özgürlük' de diğer temel değerler arasındadır ve üçü birlikte hem mantıksal olarak hem de uygulamada yakın ilişkili değerlerdir. 'Saygı' ve 'özgürlük' kavramları birbiriyle içten ilişkilidir. 'İnsana saygı', bir yönüyle kısıtlamadan, engellemeden kurtulmayı dile getirmektedir. Böylece bireyler kendi gelişimlerinin yönünü seçebilir ve kendilerini geliştirebilirler. Bunun gerçekleşebilmesi için de kendi güçleri hakkında gerçekliğe ihtiyaçları vardır. Bu ise kendi konumlarını bilmeyi, neyin mümkün olup olmadığını öğrenmeyi ve mevcut kaynakların neler olduğunun farkına varmayı gerektirir. Gerçekliği saklamak, kısıtlamak özgürlüğü inkâr etmek anlamına gelmektedir. Çünkü bilgisizlik gelişmeyi, seçme yapma yeteneğini ve buna bağlı eylemleri sınırlar. Bu nedenle bireylerin bilgisiz bırakılması ve doğal olarak gelişimlerinin sınırlandırılması, insana saygının da inkârı anlamını taşımaktadır. İnsana saygı, onun potansiyel güçlerinin geliştirilmesinin olanaklar ölçüsünde yasaksız olmasını gerektirir (Büyükdüvenci, 1991: 584).

Gerçekte demokrasiyi demokrasi yapan şeyler demokrasinin 'tüm ilkeleriyle' işlemlerini sağlayan, onu bireylerin davranışlarında yaşam biçimine dönüştüren 'değer boyutu' ya da 'özel koşulları'dır. Bu koşullar, demokrasinin 'nesnel koşulları'nın oluşmasında da itici güç olan; insana ve insan haklarına saygıyı, sevgiyi temel amaç edinen; hoşgörü, uzlaşma ve özgürlük anlayışına dayanan 'demokratik kültür'dür. Demokratik kültür, bağımsız düşünebilen, bireysel ayrılıklara saygı duyan, kaba güce karşı olan, hedefe bilimin yol göstericiliğinde varılabileceğine inanan, duygu ve düşünce kanalları açık; siyasal çoğunluğu ve sosyal hukuk devletini savunan bireylerin edinmiş olduğu davranışlar bütünüdür (Kongar, 1993: 13). Bir bireyin temel değerleri olarak da

ifade edilebilecek bu davranışların merkezinde ise demokratik kültür dokusunun yapısını oluşturan; ‘insan sevgisi’ ve buna bağlı olarak gelişen ‘yurt sevgisi’ ve ‘yaşama sevgisi’ bulunmaktadır.

2.6. Demokrasi ve Kültür

Demokrasinin kültürel boyutu literatürde farklı bağlamlarda ve değişik yönleriyle irdelenen konuların başında gelmektedir. Öyle ki demokrasinin doğup geliştiği ve kurumlaşarak sağlıklı şekilde işlerlik kazandığı Batı dünyasının kültürel yapısı, demokratik sistem kurmak isteyen toplumlar için varılması hedeflenen bir ideal ortam olarak benimsenmiştir (Ozankaya, 1999: 152). Duverger, (1977: 4) Batı sisteminin zengin uluslarda ve kaynağını eski Yunan medeniyetinde bulan hümanist bir kültür ortamında doğup geliştiğini anlatır. Gerçekten de demokrasinin işlerlik kazandığı ve kurumsallaştığı toplumların ekonomik bakımdan daha gelişmiş, fert başına milli gelir miktarının belli bir düzeyin üzerinde olduğu, endüstrileşmede belli bir düzeyin geçildiği, sosyal bakımdan orta sınıfların güçlendiği, gelir dağılımında nispeten kesimler arasındaki mesafenin daraldığı ve adil bir bölüşümün gerçekleştiği toplumlar olduğu gözlenmektedir. Arend Lijphart (1986) otuz altı ülkede yönetim biçimleri ve performanslarını karşılaştırmalı olarak incelediği Demokrasi Motifleri adlı çalışmasında demokratik ülkeleri çeşitli yönleriyle incelemiştir. Lijphart incelediği otuz altı ülkede kurumsal, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan türdeş bir grup oluşturduklarını ve aralarında belli bir yakınlığı tespit etmiştir. Yazarın söz konusu incelemesinde vardığı önemli sonuçlardan biri “uzlaşmacı bir siyasal kültür tarafından desteklenmeyen bir demokrasinin yerleşip kurumsallaşması ve devam etmesi ihtimalinin zayıf olduğudur (Lijphart, 1986: 287). R. Dahl da (2001: 152) demokrasi için gerekli olan asker ve polisin seçimle gelmiş yetkililer tarafından denetimi, demokrasiye düşmanca yaklaşan dış kontrolün olmamasının yanında demokratik inançlar ve kültürün varlığına özellikle dikkat çekmektedir. Dahl’ın (2001) şu cümleleri demokrasi ile kültür arasındaki ilişkiyi çok net şekilde ortaya koymaktadır: “Bir ülkede istikrarlı bir demokrasi olması ihtimali, eğer vatandaşlar ve liderler demokratik düşünceyi, değerleri ve uygulamaları desteklerse artar. En güvenilir destek, bu inançlar ve eğilimler bir ülkenin kültürüne yerleşmiş olursa ve çoğunluğu bir nesilden diğerine aktarılırsa var olur. Başka bir deyişle,

ülkede demokratik siyasi kültür mevcutsa olur”.

Demokratlaşma dalgalarını inceleyen S. P. Huntington da (1993: 70) 19 ve 20. yüzyıllarda otoriter sistemlerden demokrasiye geçişlerde ve özellikle de 1974 yılında gerçekleşen Portekiz’deki Karanfiller Devrimi ile başlayıp orta ve doğu Avrupa’ya yayılan Üçüncü Demokratlaşma Dalgası sürecinde etkili olan faktörleri analiz ederken toplumların kültür boyutuna dikkat çekmektedir. Batı Hıristiyanlığı ile demokrasi arasında kuvvetli bir korelasyonun varlığını hatırlatan Huntington seksenli yılların sonlarına doğru Batı Hıristiyanlığına mensup toplam 68 ülkenin yüzde 57’sinin demokrasiye sahip olduğunu, buna karşılık diğer dinlerin egemen olduğu 58 ülkeden sadece yüzde 12’sinde demokratik yönetimlerin bulunduğu ve özellikle İslam ve Konfüçyüsçü olan ülkelerde demokrasinin çok nadir olduğunu belirtmektedir. Demokrasi ile kültür arasındaki ilişkiyi özellikle Üçüncü Dalga’nın etkin şekilde etkilemediği İslam ve Konfüçyüsçü kültürün egemen olduğu ülkeler temelinde inceleyen Huntington bu toplumların demokratikleşme konusunda nasıl bir durumda olduklarını tartışmaktadır. Bir toplum eğer anti-demokratik bir kültür yapısına sahipse bu, o toplumda demokratik normların yaygınlaşmasını, demokratik kurumların meşruluk kazanmasını ve bu tür kurumların doğup etkin şekilde işleyişini önlemese bile büyük oranda güçleştirecektir. Bunun için kültürün demokrasiyi teşvik eden ve güçlendiren bir nitelikte olması arzulanır.

2.7. Hoşgörü, Demokrasi ve Eğitim

1995 yılı Birleşmiş Milletler tarafından “Hoşgörü Yılı” ilan edildi. Birleşmiş Milletler’in böyle bir uygulamaya girmesinin sebepleri arasında; hoşgörüye her zamankinden çok daha fazla ihtiyaç hissedilmesi ile farklı görüş ve düşünce sahibi bireyler arasında birlikte yaşamının temel koşulu olan hoşgörü, bütün ülkeler tarafından kendi insanların yaşamlarında, aktif hale getirme istekleri olabilir.

Hoşgörüye bu denli ihtiyaç duyulmasının nedenlerini açıklayabilmek için hoşgörü kavramı üzerinde analizler yapmakta fayda vardır. Yapılan bu analizler hangi tutum veya davranışın hoşgörünün sınırlarına girip girmediği noktasındadır.

2.7.1. Hoşgörü Kavramı

Günümüzde hoşgörü kavramı ile ilgili olarak farklı tanımlara rastlanılmaktadır. Bu farklı tanımlardan yola çıkarak evrensel bir hoşgörü tanımı yapmakta fayda vardır.

Hoşgörü; kendimize yakın bulduğumuz başkalarını, davranış ve düşüncelerinde serbest bırakma, kendi görüşümüze ya da çoğunluğun görüş biçimine aykırı düşünceleri sabırla hem de yan tutmadan dinleyebilmek yani katlanabilmektir (Akçam, 1994: 31). Bu tanım hoşgörünün düşünce ve düşündüklerini farklı şekillerde ifade etmesi ile ilgilidir.

Sevgi hoşgörünün vazgeçilmez bir ögesidir. Zira sevgi insanları birbirine yaklaştıran olumlu ve iyi duyguların tümüdür (Yörükoğlu, 1985: 137). Sevginin hoşgörü içerisindeki en büyük yeri insanları bir arada yaşamaya sürüklemesi ve insanların duygusal olarak birbirine ihtiyacı olduğu mesajını vermesidir. Bu mesaj hoşgörünün yaşatılabilmesi için sevginin çok büyük güce sahip olması noktasındadır. Çünkü sevgi bir güç kaynağıdır. Bu kaynaktan acıma, paylaşma, içtenlik, doğruluk, erdem, adalet yani hoşgörü fıskırır. Seven kişi sevdiğine ne kadar az sevdiğini anlayabilir, daha çok sevmek için duygularını zenginleştirmeye yönelebilir (Sönmez, 1993: 138-167). Kısacası hoşgörü ile sevgi arasında bir kaynaşma olmadığı zaman insanlar arasında kurulacak olan hoşgörü zinciri uzun olmaz. Bu zincirin uzunluğunu ve hoşgörünün sağlam temellere dayanmasını sağlayan öğelerden birisi de saygıdır.

İnsanlar arasında hoşgörünün sistemli bir şekilde uygulanabilmesi için karşılıklı saygıya ihtiyaç vardır. Hoşgörü ile saygı arasındaki ilişki, uygulama boyutunda kurulabilir. İnsana, insan olduğu için değer verme ve bu değer verme süresince kendimizce bireyin, olumlu ve olumsuz kişilik özelliklerini kabullenme bir tür saygının ifadesidir. Hoşgörü anlayışının toplumlarda gelişebilmesi için insanlar arasında görülen sevgi ve saygının yanında karşılıklı güven ve anlayış gibi duygu ve düşüncelere ihtiyaç vardır. Zira insanlara güven duyma ve o insanları anlayabilme kişilik gelişimine bağlı toplumsal bir ihtiyaçtır. İnsanlar daima çevrelerinde güvenilebilecekleri birini ararlar ve o insanlara ulaştıkları zaman anlayışlı davranırlar. Bu şekilde bireyin kendine güveni gelir ve başkalarına da güven duyduğu için geniş ölçüde bir hoşgörü anlayışına kavuşur. Bunun temelinde ise insanlar arasında yaygın olarak görülen ve hoşgörünün vazgeçilmez ögesi olan kolaylaştırma vardır.

Hoşgörüde geniş bir kolaylaştırma anlayışı vardır. İnsan bazı anlarda çok zor duruma düşer. Bu zor durumdan yine hoşgörü anlayışında mevcut olan kolaylaştırma anlayışı ile kurtulur. Bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin gelişmesinde hoşgörünün paylaşma ve işbirliği öğeleri etkin rol oynar. Zira paylaşma ve işbirliği insanlarda kardeşlik ve yardımlaşma duygularını geliştirir. İnsanlar arasında üzüntünün, kederin ve sevincin paylaşılması samimiyet ve dostluğu artırır. Zor ve güç işlerde yapılan işbirliği ise hayatı kolaylaştırır. Hayatı aktif hale getirir. Böylece bireyler arasında sağlıklı bir iletişim süreci başlar. İnsanlar her an iletişim kurmak zorundadır. Her zaman bir davranış içerisinde olan insan karşısındakine mutlaka bir mesaj iletir. İletilen bu mesajın ilişki ve içerik olmak üzere iki düzeyi vardır. İlişki düzeyi içerik düzeyine anlam veren çerçeveyi oluşturur. Bu anlayışın kökeninde ise insanların birbirlerini denk görmeleri ve eşit ilişkiler içerisinde iletişimini sürdürme istekleri vardır. Yeter ki gönderilen mesajda bir kabullenme sağlanabilsin ve sağlanan kabullenme hoşgörünün öğelerine ve amacına uygun olabilsin (Cüceloğlu, 1991: 19–20).

Hoşgörünün sevgi, saygı, güven, anlayış, kolaylaştırma, paylaşma işbirliği ve iletişim öğeleri bütün toplumların ortak değerler arasında yer almaktadır. Bu öğelerin birbiri ile kaynaşmasından ortaya çıkan hoşgörünün evrensel ilkeleri vardır. Bu ilkeler arasında; bütünleşme, özgürlük, adalet, eşitlik, danışma, fikir alış-verişi ve denetim gibileri sayılabilir. Bu ilkelerin bütün toplumlarda etkin bir şekilde görüldüğünü açıklamak için hoşgörünün dünyada ve Türkler’de nasıl ve ne şekilde uygulandığını tarihi süreç içerisinde örnekler vererek açıklamakta fayda vardır.

Batı’da hoşgörü mezhepler arası çatışmaya karşı çıkmak ya da bilim- din tartışmalarında baskıya karşı kullanılan bir anlayıştır. Felsefi bir kavram olarak ise gelişimi ve kullanılmaya başlanması Nicalaus Cusanus’ a aittir. Hoşgörü XV. yüzyılda Nicakiüs Cusanus tarafından ileri sürülmüş; daha sonra ise Spinoza, Locke ve Voltaire gibi düşünürler tarafından düşünce ve bilimsel özgürlük amacı ile kullanılmıştır. Kavram XVI. yüzyılda Thomas More’un Ütopya isimli eseri ile yoğun bir biçimde tartışma gündemine girmiştir. Ütopya ülkesinde dinler ve ideolojiler, farklı davranışlar herkes tarafından hoşgörü ile karşılanıyordu. Tepki gösterenler ise sürgüne gönderilecekti. Üstünlük ve küçümseme iddiaları ciddiye alınmayacaktı. Rönesans’la birlikte Batı’da hoşgörü kavramına karşı büyük bir ilgi görülmeye başlandı. Ancak kavramın pratik hayata

aktarılmasında sorunlar çıkmaktaydı (Armağan ve diğerleri, 1990: 181–182).

Osmanlı Devleti'nin Yahudileri topraklarına yerleştirmesi ve onlara dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin kendi halkı ile eşit haklara kavuşturması Türklerde mevcut olan hoşgörü anlayışından başka hiç bir şeyle izah edilemez. Türklerde böyle bir geniş hoşgörü anlayışına sahip olunmasının sebeplerini o döneme gelinceye kadar oluşturulan ortamda ve bu ortamda ortaya çıkan düşünürlerde aramak gerekir. Zira bir Yunus Emre, Mevlana bunların emsalsiz örnekleridir (Fuat, 1995: 66).

2.7.2. Hoşgörü ve Demokrasi

İnsanlarda bu şekilde bir değer yargısı geliştiği zaman; hürriyet, adalet, eşitlik, danışma, hoşgörü, fikir alışverişi ve denetimin yoğun bir şekilde uygulandığı ortamı ararlar. Elbette ki bu ortam demokratik bir ortamdır. İnsanların hoşgörü içerisinde yaşayabileceği demokratik bir ortam oluşturmak demokrasinin yaşatılmasıyla en önemlisi de insanlarda ortak bir demokrasi anlayışının gelişmesi ile olur. Bunun için de demokrasi eğitime ihtiyaç vardır. O halde nasıl bir demokrasi ve nasıl bir demokrasi eğitimi gerekmektedir? Bu sorunun kaynağı demokratik bir ortamda düzenli ve sistemli bir şekilde işleyen hoşgörü anlayışı ve demokrasi eğitime ihtiyaç duyulması ve bu ihtiyacın günden güne hissedilmesidir.

Demokrasinin günümüze kadar gelişmesini ve kalıcılığını sürdürmesinin temelinde, demokrasinin fonksiyonel bir sistem olması ve bu sistemin bir değerler hiyerarşisine sahip olması yatmaktadır. Gelişen olaylar ve sorunlar karşısında demokrasinin fonksiyonları ve değerler hiyerarşisi devreye girdiği zaman birçok sorun kendiliğinden çözülmektedir. Bunun için de demokrasinin fonksiyonlarını ve değerlerini gözden geçirmekte fayda vardır (Büyükkaragöz, Kesici, Yılmaz, 1995 : 10).

Demokrasinin en önemli fonksiyonlarından birisi hürriyettir. Bireyler uygun ortamlarda ve topluluk karşısında duygu ve düşüncelerini söz veya davranışlarıyla dile getirmeye çalışır. Bunun için de demokrasi en uygun ortamı meydana getirir. Zira söz hürriyetinin olduğu bir sistemde anayasal hürriyet arkasından gelmektedir. En önemlisi de insanın düşündüğünü ifade etmekte hür olması en doğal haklarından.

Demokrasinin diğer bir fonksiyonu da eşitliktir. Demokrasi şahıs, sınıf ve hiç bir

zümreye imtiyaz tanımaz. Doğum, rütbe ve sınıf ayrımı yapmaz. Bütün fertler aynı bireysel ve sosyal haklara sahip olmakla birlikte bu haklar anayasal teminat altına alınarak bireylere bir takım siyasal haklar tanınmıştır. Demokrasinin kendi geleceği ve toplumların geleceğini sağlaması için; bütün kapsamı ile uygulanabilmesi, eşitlik, danışma, insan haklarına gereken saygının duyulması ve seçilme gibi temel fonksiyonlara ihtiyaç vardır.

Demokrasi işlerlik katsayısı yüksek olan bir sistemdir. Bu sistemin işlerliğini artıran unsurlardan bir tanesi de demokrasinin bir değerler sistemi olduğudur. Bu değerler sistemi demokrasiyi sistemleştirmekte ve öteki sistemlerden farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Demokratik sistemin değerlerini irdeleyebilmek için ilk önce bireyleri doğrudan ilgilendiren değerler daha sonra da toplumu ve devleti ilgilendiren değerleri tespit etmekte fayda vardır. Demokratik değerlerin bireyler, açısından en önemlisi insan haysiyetine duyulan saygı ve bunun doğal sonucu olarak ferdi iradeye verilen önemdir. Modern toplumların demokrasi uygulamalarında, halk bazı fertlerin elinde idare edilmekten kurtarılarak kendisini bizzat idare etme hakkına kavuşturulmuştur (Topçu, 1978: 212). Bu vesile ile demokrasinin bireylerin kişilikleri ve iradelerine verdiği değerler ortaya çıkmaktadır.

Bireyler açısından ikinci demokratik değer ise kardeşlik kavramıdır. Demokratik bir sistemde kardeşlik kavramı olduğu gibi, ayrıca sosyal bir ihtiyaçtır. Çünkü insana, anlayış ve dostluk hissini aşıl原因an bu inançtır. İnsanlarda demokrasiyi bir hayat felsefesi olarak geliştirmenin temelinde kardeşlik yatmaktadır. Demokratik değerlerin birey yaşamındaki önemi kadar toplum yaşamındaki önemi de büyüktür. Bu değerleri belirli bir sıra dâhilinde sistemleştirmekte fayda vardır:

1. Fikir çatışmalarının barışçı yollarla çözülmesi,
2. Değişen bir toplumda (teknolojik değişme, sosyal ve siyasi nüfus değişimi v.b) barışçı bir değişimin sağlanması,
3. Yöneticiler alternatiflerini demokratik kurallara uygun olarak kullanması,
4. Karar verme sürecinde zorlanmanın en az olması,
5. Fikir çatışmasının geniş hoşgörü perspektifinde oluşturulması

6. Hukukun üstünlüğünün kabul edilmesi

7. Öğretimin demokratikleştirilmesidir (Büyükkaragöz, Kesici, Yılmaz, 1995: 16) .

2.7.3. Hoşgörü ve Demokrasi Eğitimi

Demokrasinin fonksiyonlarının ve değerlerinin bireylerde anlayış olarak geliştirilmesi ve toplumlarda kalıcılığını sağlamak için demokrasi eğitimine ihtiyaç vardır. Nasıl bir demokrasi eğitimi gerekmektedir? Sorusuna verilecek cevap ise formal olarak okullar, informal olarak ise aile ve çevre bu sorunun cevabıdır. Zira demokrasinin özünü oluşturan fonksiyon ve değerlerin eğitim yoluyla bireylere kazandırılması ve bunların bireyler ve toplum tarafından özümsemesi gerekmektedir (Büyükkaragöz, 1996: 26).

Bireylere, informal olarak demokrasi eğitimi toplum ve devlet tarafından kazandırılır. İnfomal demokrasi eğitiminde devletin üstlenebileceği roller arasında, bireylere yeterli maddi ve manevi yardımın yapılması, kitle iletişim araçlarının demokratik anlayışa göre yeniden yapılandırılması, her bireye eğitim imkânlarının tanınması gibi roller sayılabilir. Bu roller demokratik sistemi kabul etmiş her devlette görülür. Ama birey bazında informal olarak demokrasi eğitimi sağlam bir kişilik yapısı ile bu kişilik yapısının ürünü olan hoşgörü anlayışına dayalı tutumlarda görülür. Şüphesiz ki, çocuğa ve gence kazandırılacak değerler, önce ailede sağlanır. Çocuğun ve gencin inanç ve tutumları, ilk çocukluk yıllarının aile ortamı içinde edindiği ve öz varlığına sindirdiği kişilik üzerinde şekillenir. Çocukluk ve gençlik yıllarında kazanılanlar gencin dünya görüşünü, demokrasiye inancını etkiler. O halde demokrasiye inanma, bunu kişiliğin genel bir tutumu olarak kabullenme, çocukluk ve ilk gençliğin geçtiği çevre içinde oluşur.

Anne ve babanın çocuğa aşırı baskısı, anlamsız kısıtlamaların, gereksiz sınırlamaları gencin aileye boyun eğmesine yol açar. Bu boyun eğişin altında hoşgörüden uzak olarak aileye başkaldırma ve aileye karşı çıkma endişesinden kaçış vardır. Başka bir deyimle güvensiz olan genç kendin- den üstün baskılara boyun eğerek özerkliğini daraltmakta fakat sorumluluğunu sınırladığı için temel güvenini artırmaktadır. Pek çok sosyologun görüşlerine göre, böyle bir kişilik yapısını kazanmış olanlarda topluma karşı belirli bir tutum gelişir. Hoş görmezlik, sevgi ve anlayış yerine güce ve kuvvete önem verme, olaylara ön yargı ile bakmak vb. bu tutumun temel çizgilerini oluşturur.

Kısacası informal olarak yapılan demokrasi eğitiminde aile ve çevre etkin rol oynamaktadır. Formal olarak yapılan demokrasi eğitiminde ise eğitim kurumlarını ve öğretim programları etkin rol oynamaktadır. (Temel eğitim dediğimiz 5 yıllık ilköğretim ve 3 yıllık 1. kademe İlköğretim 2. kademe aşaması, ortaöğretim dediğimiz 3 yıllık lise aşaması, yükseköğretim dediğimiz 2 ile 4 yıllar arası değişen lisans eğitimi ve bunun yanında yüksek lisans ve doktora aşaması dediğimiz 2 ile 4 yıllık aşamalarda okullarda belirli bir öğretim programı uygulanır.

Okullarda uygulanan öğretim programları ve yöntemlerde demokrasi eğitimine ağırlık verilmelidir. Zira okulda uygulanan öğretim programı ve demokratik yöntemlerin demokrasi eğitimine çok büyük katkıları vardır. Bu katkıları şu şekilde özetleyebiliriz:

Okul dengelenmiş bir sosyal çevredir. Bu çevrede öğrenci kendi çevresel sınırlılıklarından kurtulmakta, yeni arkadaş grupları edinmekte, kitaplıklar, spor alanları vb. değişik ortamlar, bireyin tecrübe ortamlarının genişletilmesine yardımcı olmaktadır. Bu vesile ile bireyin toplumsallaşması sağlanmaktadır. Bu da demokrasinin en önemli fonksiyonlarından biridir.

Okulda öğrencileri ilgi ve yeteneklerine göre yönlendiren sınıf veya okul dışında belirli çalışma prensiplerini grupla gerçekleştirme eğilimi okulun öğrenciye kazandırdığı en büyük anlayış ve kazanımdır. Okulda hoşgörü ve sabır çok önemlidir. Okulda, öğrencilere kendilerini ilgilendiren konularla ve özellikle okul faaliyetleriyle meşgul olmasının sağlanması önem arz etmektedir. Öte yandan öğretmen sadece bilgi aktarmakla kalmayıp, öğrenciye eleştirebilme, objektif ve bilimsel düşünebilme özelliklerini geliştirmede yardımcı olmalıdır. Bu da öğretmenin sabırlı ve geniş bir hoşgörü anlayışına sahip olmasına bağlıdır.

Öğretmenin bu hoşgörü ve sabır içinde öğrencilerle kuracakları sağlıklı iletişim metotlarından bazı örnekler şu şekilde verilebilir:

(I) Çocukların duyguları kabul edilmelidir. Etkili iletişim için ilk ve en önemli adım onların iç dünyaları dinlenerek atılmalıdır. “Matematik problemini çözemiyorum. Geri zekâlıyım” diyen bir öğrenciye öğretmenin, “Tabi ki geri zekâlı değilsin, ama yeterince çalışmıyorsun” demesi yerine, “bu uzun problem seni tedirgin etti” şeklinde tepki göstermesi ile sorun kendiliğinden çözülebilir.

(II) Yargılamayan bir ses tonuyla, sorun sözlere dökülerek açıklanmalıdır. Ödevini kaybeden bir öğrenciye öğretmen “Çok sorumsuzsun. Hemen bul ödevini” diyerek suçlayıcı ve emir veren bir ifade yerine, “Ödevini kaybetmişsin” demesi yeterlidir. Sorunun açıklanmasıyla öğrenci çözümü kendisi üretir ve uygular.

(III) Öğrenci olumsuz bir davranışta bulunduğu anda, kısa, öz ve aşağılamayan bir tepki gösterilmelidir. Dersi dinlemeyen ve davranışlarıyla diğer öğrencileri de engelleyen bir öğrenciye “böyle gidersen dersi öğrenemezsin” denilmesi onun olumlu katılımını sağlayacaktır.

(IV) Öğrencilere farklı öğrenme yöntemleri sunulmalıdır. Konuyu parça parça mı, yoksa bütün olarak mı öğrenmek istediklerinin sorulması gibi. Böylece öğrenciler hem daha iyi anlarlar, hem de kendi öğrenme süreçlerini denetlerler.

(V) Uyarılar, en az kelime kullanılarak yapılmalıdır. “Ahmet, çok sorumsuz bir çocuksun, üç haftadır resim boyalarını unutuyorsun. Yakında kendini de unutursan hiç şaşmam” demek yerine, “Ahmet resim boyaların” denilebilir. Böylece öğrenci sorunu kendisi çözecek ve kendi kararıyla doğru davranışta bulunacaktır.

(VI) Öğrencilerin uygun davranışları görülmelidir. Bu konuda en çok yapılan hata, uygun davranışın garanti gözüyle bakılarak görmemezlikten gelinmesidir. Uygun davranışlarıyla öğretmenin ilgisini çekemeyen öğrenci bir süre sonra bunu uygunsuz davranışlarla gerçekleştirmek isteyebilir. Uygun davranışın görülmesi ve pekiştirilmesi, hem öğrencinin olumlu davranışta bulunma sıklığını artırır, hem de bu durumu gözleyen diğer öğrencileri, aynı davranışta bulunmaya isteklendirebilir (Büyükkaragöz, 1995: 45–46). Görüldüğü gibi hoşgörü kavramı ve hoşgörünün fonksiyonları ve temel öğeleri demokrasi ve demokrasi eğitiminde de vazgeçilmez bir öğedir. Bireyler ve toplumlar açısından önemli olan daima hoşgörülü olunması ve hoşgörü anlayışının demokrasinin kalıcılığı için kullanılmasıdır. Bu sayede demokrasi filizlenir ve kök salar; insanlar da rahat ve huzur içerisinde yaşar.

Böylece hoşgörünün temel öğeleri olan sevgi, saygı, güven, anlayış, kolaylaştırma, paylaşma, işbirliği ve sağlıklı iletişim kurma özellikleri, çocuğun ve gencin kişiliğinde köklü bir şekilde yer almasına katkıda bulunulur. Toplum olarak, yaşadığımız bu ortamda

bu evrensel değerlerin geliştirilmesi ve gerek eğitim kurumları yoluyla ve gerekse öteki toplumsal kurumlar yoluyla bireylere aktarılması kaçınılmaz bir durum olarak düşünölmelidir. Çünkü toplumu oluşturan insanlar ve bu insanların çalıştığı ve iletişim halinde bulunduğu kurumlar bu değerlere sınımsız bağlı kalarak ve bu değerleri güçlendirerek toplumlarını sağlıklı bir şekilde yaşatmak ve geliştirmek sürecini devam ettirebilirler.

2.8. Demokrasi ve Eğitim

Eğitim toplumların çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmesi bilim ve teknoloji alanlarında nitelikli insan gücü yetiştirilebilmesi için en önemli araçtır. Eğitimin amacı bireylerin sahip oldukları yetenekleri en üst düzeyde geliştirerek, onlara bireysel, toplumsal, ekonomik ve siyasal işlevler kazandırmaktır (Gözütok, 1995: 18)

Bireylerin hayatlarında demokrasiyi hâkim kılmak için hayat boyu eğitime muhtaçtır. O halde demokratik eğitim de toplum düzeni ile eğitimin demokratikleşmesinden bahsedilmektedir. Eğitim sürecinde ki bu gelişmeler demokrasinin kalıcılığı içindir. Bunun devamı için eğitim öğretimin demokratikleşmesi öğrencilere daha fazla sorumluluk verilmesi ilgi ve yeteneklerini göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Rebaul, 1991).

Demokrasi eğitimini saygın insanlar yetiştirmek olarak özetleyebiliriz. Demokrasi eğitimi; bireyleri, insan hak ve özgürlüklerini bilen, benimseyen, saygı duyan ve savunan etkin yurttaşlar haline getirmeyi hedefler. Yönetim biçimi olarak demokrasiyi benimsemiş ülkelerde devlet "saygı göstermekle ve herkesin yararlanmasını sağlamakla yükümlü olduğu insan haklarını ve temel özgürlükleri yurttaşlarına öğretmek ve tanıtmakla, bunun gerektirdiği önlemleri almakla yükümlüdür (Gülmez, 1994: 25). Demokratik ilkeler ancak çağdaş bir eğitim sisteminde yeşerip gelişebilir. Demokrasi eğitimi sadece demokratik ilkelerin ezberletilmesi değildir. Demokrasi eğitimi ben merkezli düşünmeyen, kendisiyle ve diğer insanlarla barışık, başkalarının haklarına ve inançlarına saygılı; laik, sosyal, hukuk devletini benimsemiş, ödev ve sorumluluklarını bilen; Atatürk ilke ve inkılâplarının özünü kavramış ve benimsemiş; Türk kültürünün değerlerini özümsemiş, başka kültürlere karşı hoşgörölü vatandaşlar yetiştirmektedir.

Demokrasi eğitimi konusunda herkes üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Bilhassa içinde bulunduğumuz şu günlerde demokrasi eğitiminin önemini vurgulayan demokratik değerlerin hassasiyeti gün ışığına çıkmaktadır. Bu değerler arasında en önemli olanları; uzlaşma, kararlara serbest katılma, siyasal hedeflerin gerçekleştirilmesinde şiddet yöntemlerinin kesinlikle reddi, hürriyet ortamının taşıdığı vazgeçilmez önem, hoşgörü, gerçeğe ancak düşünce ve tartışma yoluyla varılabileceği inancı, siyasal çoğunluk, hukuk devleti şeklinde sıralanabilir. Toplum olarak yaşadığımız bu ortamda bu evrensel değerlerin geliştirilmesi ve gerek eğitim kurumları ve gerekse öteki toplumsal kurumlar bu değerlere sınıksız bağlı kalarak ve bu değerleri güçlendirerek toplumlarını sağlıklı bir şekilde yaşatmak ve geliştirmek sürecini devam ettirebilirler. Bunun için de yediden yetmiş herkesin demokrasi eğitimine ihtiyacı vardır. Demokrasi eğitimi ailede başlar, toplum tabanına yayılır. Devlet de ise filizlenir. Onun içindir ki bu filizlenme sürecini başlatabilecek bireyin yetişmesinde büyük rol oynayan aile, eğitim kurumu, toplumsal çevre, siyasal kurumlar ve hukuk kurumu gibi kurumlar arasında çok iyi bir koordinasyon, iletişim ve etkileşim ağı kurulmalıdır.

2.9. Demokratik Eğitim

Demokrasinin yaşayarak öğrenilmesi, demokratik ilke ve davranış biçimlerinin kişinin günlük yaşamına girmesi, bunların normal davranışlar olarak benimsenip uygulanması gerekir. Bunun için genç kuşakları bağımsız, yaratıcı, hoşgörülü, eleştireci düşünce sahibi, öğrenmeye ve değişmeye açık ve istekli, laik kişiler olarak yetiştirmek, onlara öğrenimleri süresince çeşitli seçenekler sunmak büyük önem taşır.

Demokrasi eğitimi demokratik ortamlarda yapıldığı zaman etkili ve anlamlıdır. Demokrasi ilkeleri bu ilkeler uygun ortamlarda kendiliğinden benimsenir ve gelişir. İnsan haklarına saygı gösteren bir çevrede insan haklarına saygılı olma; hoşgörünün var olduğu bir çevrede hoşgörü olma öğrenilir. Sosyal adaletin, çoğulculuğun ifade özgürlüğü ve basın özgürlüğünü içine alan özgürlük anlayışının, gösteri ve örgütlenme özgürlüğünün olmadığı ortamlarda demokrasi öğrenilemez (Gözütok, 1995: 33). Demokrasi eğitiminin yapılabileceği toplumlarda bireylerin eğitim hakkı, iletişim hakkı ve baskıya uğramama hakkı olmalı ve bu haklar gerektiği gibi kullanabilmelidir; parlamento halkı temsil

edebilmelidir.

Demokratik eğitim; öğretmen, öğrenci ilişkilerinde, öğrencinin birey olarak değerine ve bütünlüğüne, karşılıklı saygı ve hoşgörüye önem veren eğitimidir (Oğuzkan, 1991:46). Demokrasi yaşanılarak öğrenilen bir olgudur. Bu yaşantının öncelikle ailede, sonrada okulda ve toplumda demokratik bir şekilde sağlanmasıyla olur. Ailenin demokratik bir ortam sağlaması ve demokratik davranışları yaşayarak benimsemesi, okulda da bu davranışları pekiştirmesi demokratik eğitimle olur.

“Aklın egemenliği, eşitlik, özgürlük, adalet ve insana saygı ilkelerini temel değer olarak kabul eden demokrasi, bireysel, sosyal ve politik yaşamda bu ilkelere uygunluğu ölçüsünde anlamlı ve değerlidir. Demokratik toplum yasal kurallar ve uygulamaları doğrultusunda özgür insanın özgür yaşaması ilkeleri olmalıdır. Demokratik yönetimlerde eğitimin görevi bu ilkelere uyum sağlayabilecek ve geliştirebilecek nitelikte bireyler yetiştirmektedir” (Varış, 1991:130).

2.10. Demokratik Tutumlar

Siyasal düşünce ve kurumlarda, M. Ö. 5. yüzyılın ilk yarısından, günümüze kadar etkileri giderek artan bir dönüşüm yaşandı. En basit şekli ile yaşanan şey, hatırlanması olanaksız bir zamandan beri, aristokratlar, oligarklar, monarklar ve tiranlar gibi çeşitli demokratik olmayan yöneticiler tarafından yönetilmiş birkaç kent-devletinde, önemli sayıda özgür, yetişkin erkeğin yurttaş olarak yönetime doğrudan katılma hakkını elde etmesiydi. O gün bu gündür, insanoğlunun demokratikleşme çabası olabildiğince devam etmektedir.

Demokrasi eğitimi pek çok ülkede başarılı ve etkin bir şekilde uygulanmaya çalışılmaktadır. Her şeyden önce güçlü, istikrarlı ve etkili bir demokrasi, hiçbir çaba gösterilmeden kendiliğinden ortaya çıkan bir süreç olmadığı gibi kendisini öğreten ve devam ettirebilen bir mekanizma da değildir. Bu çerçevede, okullar genç bireylere demokratik bir yaşamın sürdürülebilmesi ve geliştirilebilmesi için demokrasiyi ve demokrasiyle özdeşleştirilen ilkeleri, tutumları, değerleri ve uygulamaları öğretmek zorundadır. Demokratik yaşam kültürünü ve demokratik değerleri kazandırma görevi, okulun ve eğitim programlarının temel görevleri arasında sayılmaktadır (Davis, 2003).

Demokratik yaşam kültürünün gelişmesini, eğitim sistemlerinin demokratik oluşuna bağlanmaktadır. Okulöncesi eğitimden yükseköğretime kadar her aşamada öğrencilere; eleştirel düşünebilme, sorgulama ve tartışma becerilerinin kazandırılması gerekmektedir (Garrison, 2003; Greenberg, 1992; Rowland, 2003).

Toplumlara genel olarak bakıldığında toplumların yaşam kalitesinin, ekonomik gelişmişlik düzeyinin yanında demokrasideki gelişmişlik düzeyi ile de yakından ilgili olduğu görülmektedir. Harber (2002), demokratik tutum ve değerlerin, öğrenilebilir olduğunu ve kalıtsal olmadığını vurgulamaktadır. Bu basit gerçeğe göre, nitelikli bir demokratik sistem için, bütün toplumların şanslarının eşit olduğunu belirtmek gerekir. Çoğu araştırmacı demokratik yaşam kültürünün ve demokratik tutumların ancak eğitim sistemi içinde ve eğitimin ilk yıllarından itibaren kazandırılabileceğini belirtmektedir (Garrison, 2003).

Demokrasiye inanan bireyler yetiştirmek için demokrasi eğitimine ihtiyaç vardır. Bunun için de demokrasi eğitiminin yeri ve önemi büyüktür. Eğitim kurumlarının değişik kademelerinde demokrasiye verilen önemi analiz etmekte yarar vardır. Eğitim kurumlarında demokrasiye ne derecede de önem verildiği ise öğrencilerde gözlenen ve ölçülen demokratik tutum ve davranışlarla ortaya çıkmaktadır. Demokratik tutumları geliştirmek için okulun bütün çalışmaları demokratik yaşayış kurallarına göre düzenlenmeli, sosyal etkinliklere önem verilmelidir. Toplumun her bireyin ayrı bir değeri olduğu çocuğa kavratılmalıdır. Gelişme sırasında çocuk üzerine düşen sorumluluğu yerine getirmelidir. Öğrencilerde demokratik tutum ve değerleri benimsetecek ve geliştirecek olan ise öğretmenlerdir. Zira gençlerin ailede kazandığı demokratik değerleri geliştiren en önemli unsur da öğretmendir. Eğitim sisteminin başarısı temelde sistemi işleyip uygulayacak olan öğretmenlerin ve diğer eğitim personelinin niteliklerine bağlıdır. Bundan dolayı “Bir okul ancak içindeki öğretmenler kadar iyidir” denilebilir. Bu nedenle hem görevi hem öğrenimi bakımından öğretmen demokratik yönetimin ve demokratik yaşama biçiminin temelini oluşturan anlayış, tutum ve idealleri geliştirmede olumlu hizmetler yapmaya, durumu en uygun unsurdur. Onun böyle bir hizmette bulunabilmesi için hiç şüphesiz demokrasinin temel değerlerinden haberdar olması, bu değerlerin kendi hayatı üzerinde olduğu kadar, çocuk ve gençlerin hayatları üzerinde de ne gibi etkileri olduğunu bilmesi gerekir

(Büyükkaragöz ve Üre, 1994).

Öğretmen, öğrencilerde demokrasi geleneğini güçlendirerek, elde edeceği moral ve etki ile ahlaki yeteneklerin öğrencilerde yerleşmesi konusunda üzerine ne gibi görevler düştüğünü bilmelidir. Öğretmen demokratik ilkelere değer verdiğini yalnız sözleriyle değil çalışmalarıyla da göstererek demokratik davranışın en güvenilir destekleyicisi olmalıdır. İyi bir öğretmen öğrencilerinin demokratik nitelikler geliştirmeleri için özendirici bir ortam ve uygun fırsatlar hazırlamanın yollarını da bilmelidir (Oğuzkan, 1991: 57-58). Çocuğu eğitmenin ve ona demokratik değerleri kazandırmanın en önemli ögesi olarak kabul edilen okullarda bu tutum ve değerleri şüphesiz, öğretmenlerin sergiledikleri model davranış ve tutumları yaşantıya dönüştürebilen bilgilerle kazandırılabilir.

Öğretmen, aile ortamından yeni ayrılan çocuklara yalnız okuma yazma öğretmekle kalmayıp, onların bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimlerine yardımcı olmakla da yükümlüdür. Ailenin kazandıramadığı bazı iyi alışkanlıkları öğretmen kazandırmaya çalışmalıdır (Gürkan, 1993: 5–9).

Demokrasi eğitimi konusunda planlı ve programlı bir demokrasi eğitimine ihtiyaç vardır. Demokrasi eğitiminde sistem yaklaşımına önem verilmelidir. Bilhassa ilköğretimden yükseköğretime kadar kademeli ve programlı olarak bütün kurum ve kuruluşlarda demokrasi eğitimi verilmelidir. Demokrasi eğitimi daha nitelikli ve kapsamlı bir eğitim vermek için demokrasi eğitimi konusunda araştırmalar yapılmalıdır. Demokrasi eğitimi konusunda nitelikli araştırmalar yapıldığı zaman ülke genelinde yapılacak olan demokrasi eğitiminin kapsam ve içeriği tespit edilebilir. Türkiye’de demokratik tutumla ilgili araştırmaların yoğunluğu dikkat çekmektedir. Bu durum demokrasi kültürünü henüz geliştirememiş bir toplumda, umut verici bir durum olarak görülebilir. Türkiye’de yapılan bir araştırmada; öğretmen adaylarının büyük bir kısmının demokratik değerlere yeterince sahip olmadığı saptanmıştır (Çankaya, Seçkin, 2004).

2.11. Demokratik Tutumların Geliştirilmesinde Ailenin Yeri Ve Önemi

Demokrasinin yaşama geçirilmesinde, en önemli faktör, onun değerlerini, niteliklerini bilen ve bunları özümsemiş olan bireylerdir. Bireyler, demokratik davranış ve tutumları, doğuştan kazanamazlar. Demokratik ortamlarda yaşayarak, onun gerekliliğini

yerine getirerek, bu davranış ve tutumları öğrenebilirler ve geliştirebilirler. Bu ortamların en önemlisi, çocuğun demokratik dünyasını oluşturan ailesidir . Çocuklar ilk olarak anne ve babaları tarafından eğitilir. Bu eğitim sonucunda, aile Çocuğun, temel yeteneklerinin öğretiminde ve karakterlerinin inşasında büyük rol oynamaktadır. Çocuk aile içinde, toplumsallaşmaya ilk adımlarını atmaktadır Çocuklar, çevrelerinde bulunan saygı ve sevgi duydukları insanlar tarafından şekillendiğinden dolayı anne ve babalarının davranış düzeyleri çok önemli bir hal almaktadır. Aile içi ilişkilerin düzeyi, eğitim, gelir düzeyleri ve çatışmalar çocuğun kişilik gelişiminde etkilidir.

Ailenin çocuğa öğreteceği, kurallar ve değerler onun içinde bulunduğu topluma uyum sağlamasında ve bu süreçte toplum için yararlı bir fert olma yolunda yardımcı olmaktadır. Aile çocuğa, “ilk temel değerleri, insanlar hakkındaki görüşleri, onlarla ne düzeyde ve nasıl yaşayabileceğinin yollarını öğretir. Bunların yanında çocuğa güven duygusunu, saygıyı, saygınlığı, değer yargısını, benlik bilincini geliştirme olanağını verdiği”(Bilen, 1996:64) belirtilmektedir. Ailenin demokratik davranış göstermesi, çocuğunda davranış ve tutumlarında etkili olmaktadır. Gerçekten anne ve babalarının demokratik tutumlu olan öğrencilerin, kendilerine olan güvenleri daha yüksektir ve davranışlarında daha bağımsız oldukları görülmüştür. Ailenin çocuğa kazandıracığı davranış ve tutum, onun ergenlik döneminde etkili olmaktadır (Büyükkaragöz, 1995:24). Anne ve babaların, çocuklarını yetiştirirken dikkat etmeleri gereken konu, ondan beklenen veya ona uygulanan davranış, faaliyet, yerine getirilmesi istenen bir durum olduğunda bunu gerekçelerini, çocuğun anlayacağı, onu ikna edecek bir nitelikte açıklama yapmalarındır (Arslan, 1990:71). Birey sosyal hayatta, bazen aile ve toplumsal hayat arasındaki, demokratik düzey farkından dolayı problem yaşayabilmektedir. Demokratik bir aile içinde yetişen çocuk, katı kuralların hâkim olduğu bir çevreyi kolay benimseyemez, çocuğun hareketlerin rahatsız olan arkadaşları onu kendi içlerine dâhil etmeyebilir ve dolaylı olsa da onun yeni kurallar öğrenmesine müsaade edilmeyebilir (Bilen, 1996:71). Demokrasi önündeki en büyük engel aile yapımızın katı ataerkil özelliğini sürdürmesidir. Bunun sonucunda, evlerde olmayan demokrasi, toplumda da sürekli sürdürülemez. Bireyin, demokrasinin gerektirdiği davranış ve tutumları benimsemesini, bunu hareketlerinde göstermesini istiyorsak, bu süreçte ailenin yalnız bırakılmaması gerekir. Çocuğun

kişiliğinin oluşmasında etkili olan okul, kamu kurum, kuruluş, sivil toplum örgütleri, medya vb. gibi çeşitli oluşumlarında, demokratik düzene uygun olması gerekir

2.12. Demokratik Tutumları Geliştirmede Okulun Yeri ve Önemi

Demokratik düşünme ve ona uygun davranma doğuştan kazanılan bir özellik değildir. Demokrasinin ilke ve fonksiyonlarını bireyin ve toplumun yaşantısında etkili kılmak, demokratik tutumları kişiye kazandırmak ancak eğitimle mümkündür. Bunun içinde çeşitli kurum ve kuruluşlara ihtiyaç vardır. Bu kuruluşlardan biride okuldur.

Okul Akyüz'ün (2001:247) deyiimiyle, *“belli bir yeri olan, belli bir süre devam eden, öğrenci ve öğretmeni değişen, geniş bir çevreye hitap eden, eğitim faaliyetini planlı ve programlı bir şekilde sürdüren, yani öğrenme faaliyetini organize bir ders faaliyeti olarak devam ettiren, genel ve mesleki çeşitler içerisinde şekillenen bir kuruluş olarak”* tanımlanabilir.

Okul, çağdaş toplumlarda çocuğun eğitilmesine yarayan, onu topluma hazırlayan bir kurum olma özelliğini kazanmıştır. Süreçle birlikte, okul ailenin elinden toplumsallaştırma görevini devralmaya başlamıştır. Çekirdek ailelerin artması, çocuklarla uğraşacak, onları toplum yaşamı hakkında bilgilendirecek fertlerin sayısının azalması nedenleri ile ailede bu sürece fazla da karşı çıkmamıştır (Tan,1986: 203; Gömleksiz,1993: 6). Okulun önemli fonksiyonlarından birisi de, insanın kendisini ve diğer insanları tanınması, insan sevgisini aşlamak sureti ile dünyadaki her şeyin insan için var olduğu, ondan daha önemli hiçbir varlığın bulunmadığı duygu ve düşüncesini öğrencilere oluşturabilme prensibi okul için temeldir (Akyüz, 2001: 264). Öğrencilere, hayatta kendileri için gerekli olan nitelikleri kazanma fırsatını, okul tanır (Bloom, 1998: 253) ve böylelikle çocuğu iyi bir devlet vatandaşı olacak bir şekilde sosyalleştirmeyi amaçlar (Akyüz, 2001: 265).

Okulun öğrencilerde istenilen demokratik davranış ve tutum değişikliği işlevini yerine getirebilmesi için, öncelikle kendi içerisinde demokratik bir yönetim sergilemesi gerekir. Okulda çalışan yönetici, öğretmen ve diğer çalışanların birbirleri ile ilişkilerinde saygılı, hoşgörülü olmaları, kendilerini ilgilendiren konularda düşüncelerini rahatlıkla ifade edebilmeleri önemlidir. Çünkü kendi içindeki ilişkilerde demokratik bir düzeyi yakalayamayan bir okul, öğrencilere istenilen tutum ve davranış değişikliklerini ortaya

koymalarında pek etkili olamaz.

Baştan beri söylediğimiz gibi, demokrasi yaşanılarak öğrenilir ve pekiştirilebilir. Demokrasinin ilke ve kuralları ile yaşatılarak öğretildiği eğitim şekline demokratik eğitim denir (Kepenekçi,2003: 44). Kuzgun (2000: 16), demokratik eğitimin etkili olabilmesi için bazı temel ilkelere benimsenmesinin faydalı olacağını ifade eder:

1- Demokrasiyle ilgili kavram, ilke ve tutumlarının kazandırılmasında, konu yalnızca devlet-vatandaş ilişkileriyle sınırlandırılmamalı bunun bir yaşam biçimi olarak tüm insan ilişkilerini yöneten değerler bütünü olduğu kabul edilmeli, programlar bu anlayışla hazırlanmalıdır.

2- Konuyla ilgili davranışların geliştirilmesi, sınıf içi etkinliklerle ya da belli derslerle sınırlı tutulmamalı, her ortamda ve fırsatta olumlu davranışların pekiştirilmesine özen gösterilmelidir.

3-Okul demokratik ilkelerle işleyen bir kurum olmalı, öğrencilere her fırsatta uygun rol modelleri sunulmalıdır.

4-Demokratik eğitimde öğretmenlere önemli sorumluluklar verilmeli, her öğretmenin bu eğitim hedeflerini gerçekleştirmede rolü olduğu kabul edilmelidir.

5-Demokrasiyle ilgili bilgi ve kavramları edinme, bilişsel yetenekle ilgilidir. Ancak bunları öğrenme isteği, benimseme düzeyi ve insan ilişkilerine doğru biçimde yansıtma becerisinin kazanılması, uygun bir kişilik becerisi gerektirmektedir. Böyle bir zeminin hazırlanması, kişilik eğitimi yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu da öğretmenin temel eğitsel işlevleri arasında yer almaktadır.

6-Demokratik yaşamın gerektirdiği kişilik özelliklerinin kazandırılmasına çok erken yaşlarda başlanmalıdır.

Okula gelen öğrenciler, farklı özelliklere ve kişiliklere sahiptirler (Kıncal, 2002: 107) Öğrenciler arasında, birlikte yaşamının getirdiği yoğun bir ilişki süreci vardır. Bu ortam özelliğinde dolayı okul, demokrasi, bak ve özgürlükler, hoşgörü gibi değerlerin sınanması ve yerleşmesi için eşi bulunmaz bir ortamdır .Yalnız okulun bulunduğu toplum demokratik değilse, okul demokrasiyi güçlendirmekte zorlanabilir (Büyükkaragöz, 1989:

162). Demokratik yöntemlerle yönetilen bir okulda, kurallar katı değildir, uygulanamaz türden yasaklar yoktur. Öğrencilere etkinliklerde söz hakkı tanınmak suretiyle, okul yaşamına katlanan değil, katılan, sorumluluk sahibi olan fertler durumuna gelmişlerdir. Amaç öğrencileri sürü gibi gütmek olmayıp, kendi kendilerini yönetecek özgüvenler kazandırmaktır. Böyle bir okul ortamında yetişen öğrenciler, sorumluluk duyan iyi birer yurttaş olmayı, gerektiğinde arkadaşlarına önder olmayı, kendi kendini yönetmeyi, nefesine güven kazanmayı, başkalarının haklarına saygılı olmayı, işbirliği yapmayı öğrenirler (Büyükkaragöz, 1989: 195).

Okul ve sınıf içinde, öğrenciler düşüncelerini rahatlıkla ifade etmelidir. Kendi düşüncesini rahatlıkla ifade etme olanağı bulan öğrenci, kendi gibi düşünmeyen görüşleri de saygı çerçevesi içinde değerlendirme imkânını bulabilir. Belirlenen program ve konuların dışına çıkılmayan, farklı görüş, bilgilerin bu ortamlarda ifade edilmesine izin verilmeyen, öğretmenin otoriter tutumları dergilediği, okulda bulunan ödül ve ceza sistemi öğrencilerin itaatinin amaçlandığı yerlerde düşünce özgürlüğü gelişmez (Atabek, 1998: 168). Öğrenciler sınıf ortamında, demokrasi ile ilgili pratikleri yapma konusunda teşvik edilmeli ve çeşitli fırsatlar verilerek cesaretlendirilmelidir. Ancak böylelikle vatandaşlığın bütün unsurlarını pratik yapma şansı bulabilirler. Sınıf ortamında yapacakları tartışmalarda görüşlerini ilmi ve deliller ışığında desteklemelerini, hakların ne olduğunu, nerede son bulduğunu, karşı görüşlere saygılı olmayı, dinlemeyi tartışmalara katılma ile öğrenebilirler. Böyle ortamlar oluşturularak ders işlenmesi, öğrencilerdeki davranış değişikliğine olduğu gibi, başarılarının da artmasına neden olabilecektir (Büyükkaragöz, 1989: 24) Avrupa Konseyinin okullarda insan hakları öğretim ve öğrenimi için önerilerinde, okul ortamında, katılımın özendirildiği, tartışmaların, anlatımların rahatça yapıldığı, adaletin geçerli olduğunda, demokrasinin daha iyi öğrenileceği belirtilmektedir (Gülmez, 1994: 206). Okullarda ve sınıflarda bu ortamları sağlayacak, öğrencilerin model alacakları kişi olan öğretmenlerin, bu süreçteki katkısı ve rolü büyüktür. Öğretmen, öğrencilerin kendi kimliğini oluşturmada, anne ve babası gibi yardım eden bir örnektir, bir araçtır.

Öğretmenin öğrenciden beklenen davranış değişikliğini göstermesini beklemeden önce, kendisinin model teşkil edecek bir durumu olması gerekmektedir. Öğretmenini model olarak alan bir öğrenci, diğerlerine nasıl davranmaları gerektiği ile ilgili karar verirken,

öğretmenlerinden elde etmiş oldukları ipuçlarından faydalanırlar. Bu süreçte öğretmen davranışlarında tutarlı olması gerekir. Tutarsız davranışlarda bulunan bir öğretmenin, öğrenciler üzerindeki güvenilirliği zedelenir ve öğrencilerin öğretmenlerini kabul etmeleri zorlaşmaktadır. Öğretmen, bu konuda başarılı olmak istiyorsa, önce kendini tanımalı, Öğreteceği konularda yerinin nerede olduğunu bilmeli, herhangi bir düşünce sistemini bilinçli bir şekilde dayatmaktan kaçınılmalıdır (Çelen, 2001: 207). Öğretmenler sınıf içinde otoriter olmadıklarında, baskı ve zorlamalardan kaçındıklarında, eşit ve tarafsız davrandıklarında, öğrencileri dinlediklerinde, onlara saygılı ve değerli oldukları hissini verdikleri zaman (Kepenekci, 2003: 46) beklenen davranış değişiklikleri daha kolay olmaktadır. Öğretmenlerin bu süreçte, sabırlı ve geniş bir hoşgörü anlayışına sahip olmaları gerekir (Büyükkaragöz, S., Kesici, Ş. 1998: 15) Öğretmenin görevlerinin, dersini işleyen, öğrencileri sessizce oturmalarını sağlayan, eğitim-öğretim düzenini planlara uygun olarak yürüten, Öğrencilerini rutin sınavlara hazırlamaktan ibaret olduğu düşüncesi, demokratik toplumlarda bile kendine yer bulmaktadır. Öğretmenlerin, öğrencilere cevapları daha önceden bilinen sorular sormaktan ziyade, yanıtı bilinmeyen ya da tartışma konusu olan sorulara önem vermesi, öğrencilerini geleceğe hazırlama konusunda kendilerine yardım edebilir (Passmore, 1992: 637).

Yapılan araştırmalar, otokratik öğretmenler gözetiminde bulunan öğrencilerin olumsuz davranışlar geliştirdiklerini, birbirlerine karşı kıskançlık, güvensizlik duyguları ile hareket ettiklerini, yine ilgisiz ve adam sendeci öğretmenlerin gözetimindeki öğrencilerde de aynı davranış örneklerine rastlandığı tespit edilmiştir. Yine araştırmalar, sınıf içindeki öğretmen-öğrenci ilişkileri ve öğretmenin öğrencilere karşı tutum ve davranışlarının da, öğrencilerin başarısına etkili olduğu sonucunu ortaya koymuştur (Güven, 1994: 32).Demokrasi ve eğitim ilişkisi çocukları ve gençleri demokratik bir toplumda yaşamaya hazırlamakla ilgilidir. Okulun demokratik kültür oluşturmada önemli bir yeri vardır. Eğer çocuklar gelecekte demokratik yurttaşlar olarak, toplumda etkin görevler alacaklarsa demokrasinin gerektirdiği bilgi ve becerileri okulda yaşayarak öğrenmelidirler (Farrel,1998:42). Buradan hareket ederek okul yapısının ve ortamının çocukların ve gençlerin ihtiyaçlarına göre düzenlenmelidir. Okulda ki demokratik yapılanma için şunlar gerekmektedir: (Farrel,1998:42).

- 1) Eğitim sisteminin denetimi yeniden yapılandırılmalı; öğretmen öğrenci çevre ve ailenin sosyo ekonomik ve kültürel durumların hepsini kapsayacak bir rehberlik sistemi yapılmalıdır.
- 2) Öğretim yöntemleri öğrenme modelleri çerçevesinde oluşturulmalıdır.
- 3) Derslik düzeni öğrenme ortamı için yeniden tasarlanmalıdır.
- 4) Öğrencilerin yaparak ve yaşarak demokratik tutum ve davranışları içselleştirecekleri öğrenme, etkinlik ve katılım tarzlarının hayata geçirilmesini sağlanmalıdır.
- 5) Öğrencilere yaratıcı sorun çözme becerileri kazandırılmalıdır.
- 6) Okulun çocuklar ve gençler için bir yaşam dünyası olabilmesi için kültürel, sanatsal ve sportif etkinlikler yaygınlaştırılmalıdır.
- 7) Eğitici kollar yönetmeliği değiştirilmeli, öğrencilerin ilgi ve ihtiyaçları çerçevesinde örgütlenmeleri teşvik edilmelidir.
- 8) Öğretmenlere okul düzeyinde hizmet içi eğitim sağlanmalı; öğretmenlerin gerek meslekleri ve alanları ile ilgili gelişmeleri izleyebilmeleri, gerekse okula demokratik dönüşümün gerektirdiği konularda duyarlılığını yükseltmek için çalışmalar yapılmalıdır.
- 10) Okul yöneticileri öğrenci ve *tüm* çalışanlar tarafından seçimle belirlenmelidir.
- 11) Okul yönetimine öğretmen, öğrenci ve velilerin katılım mekanizmaları yaratılmalıdır.
- 12) Okul, içinde bulunduğu topluma ve çevreye açılmalıdır.
- 13) Okuldaki yaşam, şiddetten ve baskıdan arındırılmalı, barış, kardeşlik ve karşılıklı sevgi ve saygıya dayalı bir temelde yeniden örgütlenmelidir.
- 14) Eğitimin denetim sisteminin merkezini oluşturan müfettişlik, yeniden düzenlenerek yol göstericilik ve rehberlik işlevi verilmeli; asıl olarak öz denetime dayalı olarak kendi kendini denetleyen ve hesap veren yapılanmaya gidilmelidir.
- 15) Okul yönetiminde görev alan yöneticilerde kadın-erkek eşitliği sağlanmalı,

kadınlara da yönetimde görev verilmelidir.

16) Öğrenciler okulda örgütlenmeye ve örgütsel faaliyetlere teşvik edilmelidir. Öğrencilerin örgütsel faaliyetlerinde örgüt içi demokrasi, örgüt disiplini, kolektif sorumluluk geliştirilmelidir.

2.13. Demokratik Tutumları Geliştirmede Eğitimcilerin Rolü

Demokrasi eğitimi ve demokratik tutum ve davranışları özümsemiş yeni nesli yetiştirecek olan öğretmenlerdir. Bu anlamda bunu gerçekleştirecek öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışları kendisinin özümsemiş olması gerekmektedir. Demokrasi eğitimi verecek öğretmenlerin alan, meslek bilgisi ve genel kültür boyutlarında yeterli olması gerekmektedir. Bunların yanı sıra kişiliğinde de demokratik tutum ve davranışları benimsemiş ve bunu davranışlarıyla gösteriyor olması gerekmektedir. Öğretmenin alanına ilişkin temel bilgileri (kavram olgu, ilke, genelleme, yasa, model, kuram vb.) ve bu bilgileri ele alma yollarını anlaması, alanındaki bilgilerini üst düzeylere çıkarması alanıyla ilgili öğretim programları hakkında bilgi sahibi olmasıdır. Alanında yeterli olan öğretmenin kendine olan güveni sınıf ortamına yansıtacak ve demokratik olmayan tutum ve davranışlardan sakınacaktır. Alanında yeterli olan öğretmen demokrasi eğitiminde de uygun teknik ve yöntemleri kullanacaktır. Alanında yeterli olmayan öğretmenlerin sınıfta demokratik olmayan tutum ve davranışlara bürünmesi daha kolaydır (Demirbolat, 1997: 139). Mesleki yeterlilikte özellikle öğrenci psikolojisini bilmesi, iletişim kurabilme becerisi ve sınıf yönetimi konusunda yetişmiş olması gerekmektedir. Öğrenci psikolojisini bilen bir öğretmen, öğrencinin kendini ifade etmesine olanak ve ortam sağlayacaktır. Öğrenciyi derse katacak ve sınıfta tartışmaya yer verecektir. Ayrıca öğrencilerin soru sormalarına olanak verdiği gibi öğrencileri soru sormasından rahatsız olmayacak ve bundan memnunluk duyacaktır. Tüm bunları yerine getirdiği için öğrencilere kendini ve dersi sevdireceğinden dolayı dersle ilgili olanlar başta olmak üzere demokrasi eğitimiyle amaçlanan başkalarının görüşlerini dinleme, onların görüşlerine saygı duyma, kendi düşüncelerini çekinmeden ifade etme gibi becerileri de oluşturacaktır. İletişim kurabilme becerisine sahip olan öğretmen, sözel ve beden dilini etkili bir biçimde kullanabilen ve öğrencilerin de sözel ve bedensel dilini anlayan öğretmendir. Açık ve kolayca anlaşılabilen açıklamalar yapar.

Zamanında ve etkili bir biçimde konuşur. Bireysel ayrılıkları iletişim kurmada dikkate alır. İfadelerinde doğrudan öğrenciyi değil davranışı temel alır. Örneğin öğrencileri yargılamaz, öğrencilerin iç dünyalarını tanıyarak ona göre iletişimde bulunur (Büyükkaragöz, 1996). Genel kültür alanında yeterli olan öğretmen, güncel konuları sınıfta tartışır. Bu tartışmalarda her türlü düşünce ve fikirlere karşı hoşgörülüdür. Demokrasi eğitiminde öğretmenin kişisel özelliklerinin de büyük bir önemi vardır. Kişisel olarak tarafsız, önyargılı olmayan, güler yüzlü, eleştiriye açık, hoşgörülü, adil, dürüst, samimi, çağdaş olan öğretmenler öğrenciler üzerinde daha etkilidir. Öğretmen, demokrasi eğitiminde öğrencileri girişim, girişkenlik, özgüven ve sebat gibi nitelikleri kazanmaları için model olmalıdır. Bu amaçla sınıfta demokratik bir hava yaratarak öğrencilerin kendini ifade edebilmeleri için ortam yaratmalıdır. Bunu gerçekleştirecek öğretmenlerin öğretmenliğin alan, mesleki ve genel kültür alanlarında yeterli olmaları büyük önem taşımaktadır. Öğretmenin kişisel özellikleri de demokrasi eğitiminde yeterlilik alanları kadar etkili ve önemlidir.

2.13.1. Demokratik Öğretmen Özellikleri

Demokratik öğretmen, farklılıkların farkındadır. Farklılık olması ve teşvik edilmesi gereken bir olgudur. Demokratik öğretmen, öğrencilerin farklılıklarını bir zenginlik olarak görür, kınamaz, yargılamaz, kızmaz. Bu tür algı ile yetişen bir öğrenci de, yaşamın içindeki farklılıkları destekler, farklılıklardan rahatsız olmaz. Demokratik öğretmen farklılıkları sever. Sınıfta farklı düşünen, yaşayan, davranan öğrencilerini anlamaya çalışır. Benimsemese bile onlara güvenilir bir sınıf atmosferi sunar. Farklı bakış açılarını dinler. Olumlu ve olumsuz yönleri betimler. Olumluları da, olumsuzları da söyler (Büyükkaragöz, 1995: 57). Öğrencilerin birbirlerinin farklılıklarını anlayış göstermelerine rol model olarak katkıda bulunur. Bu atmosferden yetişen öğrenci, farklılıkları sevmeyi öğrenebilir. Yargılamadan dinlemeyi, empati kurmayı, bir arada bulunmaktan rahatsız olmamayı öğrenir (Demirbolat, 1997: 139). Demokratik öğretmen sosyal bir varlık olarak toplumsal birlikteliğe inanır. Demokratik öğretmen, sosyal bir varlık olmanın gereği olarak sosyal birlikteliğe destek olur. Grup çalışmalarına, işbirliğine önem verir. Demokratik öğretmen, farklı insanlarla birlikteliğin, yaşama anlamlandırmanın tek yolu olduğunu bilincindedir.

Beraber yaşamının ve etkinlikte bulunmanın hazzını kazandırır. Böylece sosyal kutuplaşmaların önüne geçmiş olur (Yeşil, 2002: 112; Yağcı, 1997: 15)

Demokratik öğretmen hukuk kurallarını ilke edinir. Kurallara ve ilkelere önem verir. Hukukun üstünlüğünü sınıfta da yerleştirir. Kuralları öğrenci ile birlikte alır. Ve kuralların herkese eşit olarak uygulanmasının teminatı olur. Demokratik öğretmen, tek tip insanla, yaşamın tekdüze bir sürece dönüşeceğinin farkındadır. Bu nedenle, tek tip düşünmeyi izin vermediği gibi, genel sosyal norm ve değerleri yıpratıcı açılımlara da engel olur (Sayın,1990: 33). Fakat öğrencilerin bu sınırı zorlamasına izin vermekle birlikte dışına çıkmasına izin vermez. Böylece kurallar ve normların üstünlüğü sağlanmış olur. Demokratik öğretmen, seçme özgürlüğünün insanı insan yapan en temel faktör olduğunun farkındadır. Sınıfta kararları alırken görüş alır, oylama yapar, tercihlere saygı duyar.

2.13.2. Otoriter Öğretmen Özellikleri

Otoriter öğretmen, tek doğru, tek düşünüş ve tek yetkiyi temsil eder. Sınıfın tek hâkimi ve dersin tek yöneticisi durumundadır. Kayıtsız şartsız itaat ister. Ceza sistemine sık sık başvurur. Övgüye çok az yer verir. Notu bir silah olarak kullanır. Öğrencilerle ilişkilerde mesafeli, bazen de serttir. Dersi kendisi hazırlar ve kendisi yürütür. Öğrenci davranışlarında, belli kuralların mutlaka uygulanmasını ister ve bunlardan kesinlikle taviz vermez. Öğrencinin görüş ve düşüncelerine önem vermez. Aktif ve konuşan öğretmendir, öğrenci pasif ve dinlemedir. Otoriter öğretmenin sınıfında; öğrenci derse zoraki katılır, yapay ve geçici olmakla birlikte sert bir disiplin oluşur. Öğrenciler itaatkâr fakat öğretmenlerinden nefret etme eğilimi içinde olurlar. Öğrenci derste aktif değildir. Grup ruhu yerine bireysellik ön plana çıkabilir. Kişisel arkadaşlık ilişkileri zayıf olur. Öğrencide bağımsız düşünce ve karar verme davranışları geç oluşabilir. Öğrenci öğrenmeye ve okula karşı bir soğukluk hissedebilir. Öğrencilerde sorumluluk alma, lider olma ve konuyla ilgili çok parlak buluşlar ortaya koyma özelliklerinden genellikle yoksun olurlar (Büyükkaragöz, 1995: 28).

2.13.3 Liberal (Özgürlükçü) Öğretmen Özellikleri

Liberalizm (Özgürlükçülük), felsefede, en geniş anlamıyla, insanın özgürleşmesini engelleyen her türlü sınırlamaya karşı koyan, insanın özgürce davranmasını engelleyen her türlü sınırlamayı reddeden ve bilinçli insan eylemlerinin sonuçlarının yalın nedensel açıklamalara indirgenemeyeceğini savunan öğretimdir (Ulaş, 2002). Burada liberal kelimesi felsefi anlamındaki özgürlükçü düşünce sistemini ifade etmekte kullanılmaktadır.

Liberal öğretmen, tek kelime ile söylemek gerekirse özgürlükçüdür. Kuralların önemi yoktur. Kurallar esnek ve değiştirilebilir kabul edilir. Öğrenci dilediğini söylemede, yapmada özgürdür. Derse katılıp katılmama öğrencinin isteğine bağlıdır. Öğretmen öğrencileri hiçbir şeye zorlamaz. Sınıfta işlenecek konular önceden standart olarak belirlenmez. Daha çok günlük yaşam sorunları önemlidir. Günlük yaşamı ilgilendirmeyen konulara yer verilmesine gerek yoktur. Liberal öğretmen ve okula uygun model, 1921 yılında A. S. Neill (1996) tarafından Londra'nın yüz mil kadar uzağında Suffolk'un Leiston kasabasında kurulan Summerhill okuludur. Summerhill'de temel ilke, okulun özgürlükle yönetilmesidir. Neill'e göre; etkin çocukları sınıflarda oturtup, çoğunlukla yararsız konuları çalıştıran bir okul, iyi bir okul değildir. Bu yalnızca böyle bir okula inananlar için iyi bir okuldur ki, bu insanlar yaratıcı olmayan kişilerdir ve istedikleri, başarı ölçüğü para olan bir uygarlığa uyacak yumuşak başlı, yaratıcılıktan nasibini almamış çocuklardır. Dersler seçilmelidir. Çocuklar derslere girip girmemekte özgürdürler. Derslere devam zorunluluğu yoktur. Bir çocuk isterse yıllarca derslere girmeyebilir. Yeni öğretim yöntemleri yoktur çünkü öğretim kendi başına bu okulda önemli görülmemektedir. Neill'e (1996) göre, çocuk öğrenmek istediğinde, nasıl öğretilirse öğretilsin, öğrenir. Öğretim programları yalnızca öğretmenler içindir.

Demokratik ve liberal tutum, günümüz değerleri açısından yükselen eğilimi temsil etmektedir. Demokratik ve liberal tutumu sentezleyen öğretmenler, toplumda hemen öne çıkmakta ve değer görmektedir. İçinde yaşanan toplumsal değer ve yargıları da göz önüne aldığımızda, "çok az otoriter", "bolca demokratik" ve "biraz da liberal" tutum sahibi öğretmenlerin günümüz koşullarındaki en uygun öğretmenler olabileceği düşünülmektedir.

2.14. Demokratik Tutumlar İle İlgili Yapılan Araştırmalar

Bu bölümde demokratik tutumlar ile ilgili araştırmalara yer verilmiştir. Büyükkaragöz (1989: 12) “Türkiye’de Demokrasi Eğitimi ve Eğitim Programları” adlı araştırmasında, şu konulara değinmektedir; Demokratik anlayışın gelişme ve yerleşmesinde önemli rollere sahip olan toplumdaki en önemli kurumlardan birisi de okuldur. Okul demokratik değerleri geliştirerek, içinde yaşadığımız toplumun kültürüne katkıda bulunması bakımından çok büyük öneme sahiptir. Bu araştırma ile demokrasinin genel nitelikleri, demokrasiyle ilgili konuların toplumun kültürüyle olan yakın ilişkileri, eğitim programlarında yer alan demokrasi ile ilgili konular ve kavramlar derlenip toplanmıştır. Bilindiği gibi, eğitim programları daima dinamik özellikler taşımalı, çağdaş gelişme ve anlayışlara, toplumun istek ve beklentilerine açık olmalıdır. Demokratik davranışları benimseyen insanların yetiştirilmesi konusu büyük bir önem arz etmektedir. Bu çalışma ile demokrasi anlayışının eğitim yoluyla ne derece yayılıp gerçekleştirilebileceği derinliğine araştırılmıştır. Ayrıca eğitim programlarımızdaki eksikliklere değinilmiştir

Yine Büyükkaragöz (1989) “Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi” adlı araştırmasında, demokrasi eğitiminin özellikleri, çeşitli ülkelerdeki uygulamalar, bu alanda yapılan çalışmalar üzerinde durmuştur. Ayrıca “Türk Eğitim Sistemi ve Öğretim Programları” ile ilgili boyutlan problem bölümünde tartışmıştır. Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim kurumlarında, öğrencilere demokratik değerlerin kazandırılması için nelerin yapıldığını ve yapılabileceğini ortaya çıkarmak için lise seviyesindeki yönetici, öğretmen ve öğrencilerin tutum ve davranışlarını analiz etmektir. Bu araştırmanın genel evreni ülkemizdeki tüm genel liseler, çalışma evrenini Konya’da bulunan genel liseler meydana getirmektedir. Bu araştırmadan elde edilen sonuçlardan bazıları ise özetle şunlardır:

1. Kadın ve erkek öğretmenlerin demokratik tutumları arasında fark bulunamamıştır.

2. Kız ve erkek öğrenciler arasında demokratik tutum ve davranışlar bakımından kızlar lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

3. İl ve ilçe merkezlerinde görev yapma, bayan ya da erkek olma, öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarında bir farka yol açmaktadır.

4. Öğretmenler tutum yönünden öğrencilerine nazaran demokratik olmasına rağmen, davranış bakımından öğrencilerin daha demokratik olduğu anlaşılmaktadır.

5. İl merkezlerinde öğrenim gören öğrenciler ilçe merkezlerinde öğrenim görenlere nazaran daha demokratik bir davranışı yansıtmaktadırlar .

Gömleksiz (1988), hazırladığı “Demokratik Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanları ve Öğrencilerin Davranışlarının Değerlendirilmesi” adlı araştırmasından elde edilen bulgular özet halinde şu şekilde sıralanabilir:

1. Öğretim elemanları ve öğrenciler, demokrasi ilkelerine oldukça yüksek düzeyde katılım göstermektedirler.

2. Öğretim elemanlarının, demokrasi ilkelerine katılımları ile bu ilkelere uygun sınıf içindeki davranışlarını değerlendirmeleri arasında, genelde, anlamlı farklar bulunmaktadır.

3. Öğrencilerin, demokrasi ilkelerine katılımları ile bu ilkelere uygun sınıf içindeki davranışlarını değerlendirmeleri arasında anlamlı farklar bulunmaktadır.

Büyükkaragöz, Kesici ve Yılmaz’ın (1995), yükseköğretim gençliğinin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla yaptığı araştırmanın örneklemini çok geniş tutulmuştur. Bu araştırma Ankara, Gazi ve Selçuk Üniversitelerinin çeşitli fakültelerinin değişik bölümlerinin son sınıflarında okuyan 1672 öğrenci üzerinde yapılmıştır. Bu araştırmanın sonuçlarından bazıları şunlardır:

1. Ortak bilim gruplarında (Sosyal ve Siyaset Bilimleri, Fen ve Sağlık Bilimleri, Öğretmen Yetiştiren Yüksek Öğretim Kurumları, Mühendislik ve Teknik Eğitim veren Yüksek Öğretim Kurumları) , öğrenim gören kız ve erkek öğrencilerin sergiledikleri demokratik tutumlar arasındaki fark kızlar lehine bulunmuştur.

2. Farklı üniversitelerin değişik fakültelerinde eğitim gören öğrencilere uygulanan “Yüksek Öğretimde Demokratik Tutumlar” adlı ölçekte yer alan tutumlara Veteriner fakültesi öğrencileri demokrasi lehine daha olumlu bir tutum sergilemişlerdir.

Büyükkaragöz ve Kesici’nin (1996) yapmış olduğu araştırma ile öğretmenlerin demokrasi ve hoşgörü alanındaki tutumlarının hangi düzeyde olduğu araştırılmıştır.

Araştırmayla elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenerek verilmiştir:

1. Bayan ve erkek ilkokul öğretmenlerinin hoşgörü ve demokrasi konusundaki sergiledikleri tutumlar arasındaki fark bayanlar lehine bulunmuştur.

2. Değişik yan alanlarda (Sosyal Bilimler, Türkçe, Matematik) “Lisans Tamamlayan” ilkokul öğretmenlerinin hoşgörü ve demokrasi konusundaki tutumları arasında belirgin bir fark bulunamamıştır.

3. Farklı yerlerde (il-ilçe, kasaba-köy) görev yapan ilkokul öğretmenlerinin hoşgörü ve demokrasi konusundaki tutumları arasındaki fark il ve ilçe de çalışan öğretmenlerin lehine bulunmuştur.

Dilekmen (1999) tarafından yapılan 'Grupla Psikolojik Danışmanın Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutum ve Empatik Beceri Düzeylerine Etkisi.' isimli doktora çalışması deneysel olarak yürütülmüş ve deneklerin demokratik tutumlarının belirlenmesinde Gözütok (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan Demokratik Tutum ölçeği ve Dökmen (1988) tarafından geliştirilen Empatik Beceri Ölçeği B formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda grupla psikolojik danışmaya katılan öğretmen adaylarının demokratik tutum ve empatik becerileri düzeyleri grupla psikolojik danışmaya katılmayan öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmüştür.

Torney-Purta, ve diğerleri (2001) tarafından demokrasi ile ilgili kapsamlı bir araştırma yapılmıştır. Yirmi sekiz ülkeyi kapsayan araştırmada on dört yaşındaki çocukların demokrasiyi nasıl algıladıkları incelenmiştir. Öğrencilere çeşitli örnek durumlar verilmiş ve bu durumları demokrasi açısından 'iyi' ya da 'kötü' olarak değerlendirmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda öğrencilerin demokrasinin sözünü değil de bilgiye dayalı olan biçimsel özellikler konusunda demokrasiyi doğru algıladıkları tespit edilmiştir.

Tezci (2003) tarafından gerçekleştirilen 'Web Tabanlı Eğitimin Demokrasi Bilincinin Gelişimine Etkisi' isimli araştırmada iki farklı okulda ilköğretim beşinci sınıfta okuyan öğrencilerin demokratik anlayışlarına web tabanlı öğretimle hangi düzeyde geliştiği belirlenmeye çalışılmıştır. Deneysel desenle yürütülen araştırmada, dersler deney grubuna web tabanlı öğretimle kontrol grubuna ise geleneksel öğretmen merkezli anlatım ile

işlenmiştir. Araştırmanın nicel verileri performans değerlendirme yönergesi ile değerlendirilirken; nitel veriler için içerik çözümlemesi yapılmıştır. Araştırmanın nicel verileri web tabanlı eğitimin geleneksel öğretimden daha etkili olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda nitel bulgularda nicel bulguları destekler şekilde çıkmıştır.

Yurtseven (2003) tarafından gerçekleştirilen araştırmada ortaöğretim öğretmenlerinin çoğunlukla katılımcı, hoşgörülü, eşitlikçi bir demokrasi anlayışına sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Branson (2004) 'Okullarda Vatandaşlık Bilgisi ve Demokrasi Eğitimi' isimli kuramsal bir çalışma yapmıştır. Bu çalışmada vatandaşlık bilgisi, vatandaşlık becerileri ve vatandaşlık yetileri, vatandaşlık eğitiminin boyutları olarak ifade edilmiştir. Konu ile ilgili yapılan çalışmalar genel olarak özetlendikten sonra özellikle vatandaşlık bilgisi ve demokrasi eğitiminin ilkokuldan itibaren önemsenmesi gerektiği vurgulanmıştır. Ayrıca okul kültürünün öğrencileri, vatandaşlık bilgi ve becerilerini önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşılmıştır.

Gürşimşek ve Göregenli (2004) öğretmen adaylarının Türk Eğitim Sistemi'ni yeterince demokratik olarak algılamadıkları saptanmıştır. Doğanay, Çuhadar, Sarı (2004) tarafından öğretmenler üzerinde yapılan araştırmaların sonuçları ise; öğretmenlerin yüzde 88'inin militan demokrasi anlayışını benimsediklerini sonucu ortaya çıkmıştır.

Akpınar ve Turan (2004) tarafından yapılan bir araştırmada ilköğretim öğretmenlerinin demokrasi eğitimini gerekli gördüklerini ve bunu Avrupa Birliği ile özdeş tuttukları sonucu saptanmıştır.

Türkbay (2005) tarafından yapılan 'Üniversite Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Değerleri Üzerine Bir Araştırma: Pamukkale Üniversitesi Örneği.' isimli yüksek lisans tez çalışmasında, üniversite öğrencilerinin, demokratik tutum ve değerlerini belirlemek ve bu tutumları etkileyen toplumsal, siyasal, ekonomik değişkenler arasındaki ilişkiler değerlendirilmiştir. Araştırmada öğrencilerin demokratik tutum ve değerlerinin eğitim, temel bilim alanları, cinsiyet, aile, meslek, yerleşim yeri gibi pek çok ekonomik, toplumsal değişkenin etkisine bağlı olarak değiştiği ve hiçbir değişkenin tek başına etkili olmadığı ortaya çıkmıştır. Ayrıca üniversite dördüncü sınıf öğrencilerinin birinci sınıflardan; sosyal bilimler

öğrencilerinin fen bilimleri öğrencilerinden daha demokrat olduğu varsayımı pek çok boyutta belirtilmiştir.

Genç (2006) tarafından gerçekleştirilen 'Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde ilköğretim Öğretmenlerinin Etkililiğinin Değerlendirilmesi' isimli araştırmada, ilköğretim öğretmenlerinin demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde kullandıkları etkinlikleri belirlemeye yönelik 25 maddelik bir anket kullanılmıştır. Verilerin analizi sonucunda demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin farklı etkinlikleri farklı oranlarda kullandıkları görülmüştür. Yine demokratik kazanımların gerçekleştirilmesinde ilköğretim öğretmenlerinin kullandıkları etkinliklerin cinsiyetlerine ve okuttukları sınıflara göre farklılık oluşturmadığı ancak; mesleki kıdem ve öğrenim durumlarına göre değişiklik gösterdiği tespit edilmiştir. Mesleki kıdem açısından farklılığın 6-10 yıllık mesleki kıdeme sahip olanlardan ziyade 21 yıl ve üzeri mesleki kıdeme sahip olanların lehine olduğu ortaya çıkmıştır. Bu araştırmada ayrıca öğretmen, okul idaresi, okul dışındaki kurum ve kuruluşlar ve aile arasında işbirliği sağlanması demokratik kazanımların daha etkin kazanılmasına fırsat verdiği vurgulanmıştır.

Karahan ve diğerleri (2006) tarafından gerçekleştirilen 'Öğretmen Adaylarında Demokratik Tutum, Nevrotik Eğilimler ve Kendini Gerçekleştirme' isimli araştırmada; öğretmen adaylarının demokratik tutum düzeylerinin; nevroitik belirtiler, kendini gerçekleştirme düzeyi, sosyal ilişkilerde yeterlilik, bir sivil toplum örgütünün siyasal - kültürel etkinliklerine katılma durumu, cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi değişkenlere göre değişip değişmediği incelenmiştir. Deneysel desenin kullanıldığı araştırmada 'Demokratik Tutum Ölçeği', 'Hacettepe Kişilik Envanteri' ve kişisel bilgi formu olmak üzere üç tür veri toplama aracı kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; öğrencilerde demokratik tutum düzeyi yükseldikçe nevroitik eğilimlerde azalma, kendini gerçekleştirme düzeylerinde ise yükselme gözlenirken; demokratik tutum düzeyi düşük olan öğrencilerin sosyal ilişkilerde ve sosyal becerilerde diğer öğrencilere göre daha yetersiz oldukları saptanmıştır. Araştırmada kız ve erkek öğrencilerin demokratik tutumları arasında ise farklılık gözlenmemiştir. Araştırmada ulaşılan sonuçlardan bir diğeri ise sivil toplum örgütlerinin siyasal etkinliklerine katılmayan öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin, diğer öğrencilere göre daha düşük olduğudur. Sınıf

düzeyi değişkeni göz önüne alındığında ise dördüncü sınıfa devam eden öğrencilerin demokratik tutum düzeylerinin birinci sınıf öğrencilerine göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Araştırmacılar, sınıf düzeyindeki bu farklılığı; dört yıl süresince devam eden üniversite yaşantısını ve öğretmenlik mesleği eğitiminin, insan ilişkileri boyutu ve içerik açısından demokratik davranışların gelişmesinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Erdem ve Sarıtaş (2006) tarafından yapılan 'Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Davranışlarının Demokratikliğine ilişkin Algıları (PAÜ Örneği)' isimli araştırmada Pamukkale üniversitesi (PAÜ) Eğitim Fakültesi sınıf Öğretmenliği öğrencilerinin, öğretim elemanlarının davranışlarının demokratik açıdan nasıl algıladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Tarama yönteminin kullanıldığı araştırmada veriler, geliştirilen likert tipi ölçekle toplanmıştır. Cevap seçenekleri 'her zaman', 'genellikle', 'nadiren' ve 'hiçbir zaman' şeklinde derecelendirilen ölçeğe göre; öğrencilerin öğretim elemanlarının davranışlarının öncelik sırasına göre yüzde 61,4 'genellikle', yüzde 36,8 'nadiren' demokratik olarak algılamakta iken; 'her zaman' seçeneği ise hiçbir öğrenci tarafından işaretlenmemiştir. Araştırmada öğretim elemanlarının demokratik algılanma düzeyleri 'cinsiyet' ve 'öğretim türü' ne göre farklılık göstermemiştir. Sınıf değişkenine göre ise, PAÜ Eğitim Fakültesi Sınıf öğretmenliği birinci sınıf öğrencileri, diğer sınıflara göre, öğretim elemanlarının davranışlarını daha demokratik olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmacılar 'sınıf değişkenindeki bu farklılığı birinci sınıf öğrencilerinin ortaöğretim kurumlarına göre daha çok serbestliğin olduğu yüksek öğrenim kurumuna geçmenin etkisiyle olduğu yorumunu yapmıştır.

Karadağ, Baloğlu ve Yalçınkayalar (2006) tarafından yapılan İlköğretim Okulu yöneticilerinin Öğretmenler Tarafından Algılanan Demokratik tutumları ile Öğretmenlerin Demokratik Değerleri Üzerine ilişkisel Bir Araştırma.' isimli araştırmada ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenlerce algılanan demokratik tutum düzeyleri ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Tarama modelinde olan araştırmada; veri toplama aracı olarak Demokratik Tutum Algısı Ölçeği, Demokratik Değerler Ölçeği ve Kişisel Bilgi Formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; ilköğretim okulu yöneticilerinin öğretmenlerce algılanan demokratik tutum düzeyleri cinsiyet, kıdem, yaş ve demokrasi eğitimi alıp almama değişkenine göre anlamlı bir farklılık yaratmamıştır. Okul yöneticilerinin algılanan demokratik tutum düzeyleri ile öğretmenlerin demokratik değerleri arasında ise pozitif yönde doğrusal bir ilişki saptanmıştır. Başka bir deyişle; okullarda

öğretmenlerin yöneticilerinde algıladıkları demokratik tutum düzeyi arttıkça, demokratik değerlere olan inanç düzeylerinin de doğrusal olarak artmakta olduğu; aynı şekilde öğretmenlerin yöneticilerinde algıladıkları demokratik tutum düzeyi azaldıkça da demokratik değerlere olan inanç düzeylerinin azalmakta olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sabancı, Şahin ve Fidan (2007) tarafından yapılan 'Sınıf Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratik Tutum Geliştirme Açısından Denetlenmesi.' isimli çalışmada, sınıf öğretmenlerinin demokratik tutum geliştirmede sergiledikleri davranışları sınıf yönetimi değişkenleri açısından ilköğretim müfettişlerinin denetleme derecelerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından geliştirilen; iletişim ve davranış geliştirme, eğitim-öğretim yönetimi, fiziksel düzen ve zaman yönetimi boyutlarından oluşan bir ölçek kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ilköğretim müfettişleri; iletişim ve davranış geliştirme, eğitim-öğretim yönetimi, fiziksel düzen ve zaman yönetimi boyutlarında sınıf öğretmenlerinin sergiledikleri demokratik tutum geliştirme davranışlarını yüksek düzeyde denetlediklerini belirtirken, sınıf öğretmenleri tüm bu boyutlarda daha düşük düzeyde denetlendiklerini ifade etmişlerdir. İlköğretim müfettişlerinin ve sınıf öğretmenlerinin görüşleri arasında cinsiyet, çalışma süresi ve öğrenim durumu değişkenlerine göre ise tüm boyutlarda anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Araştırmacılar elde edilen bulgular ışığında müfettişlerle öğretmenler arasında sınıf içi demokratik tutum ve davranış konusunda daha fazla görüş alışverişinin gerekli olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca araştırma bulgularından hareketle, denetmenlerin demokratik tutum ve davranışları denetleme konusundaki yeterliliklerini arttırmak için öğretmenlerin görüş ve önerilerinin dikkate alınmasının gerekliliği ifade edilmiştir.

Toper (2007) tarafından tarama yöntemiyle “İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları Sergileme Düzeyleri (Kars ili Örneği)” isimli bir yüksek lisans tez çalışması yapılmıştır. Çalışmada Türk milli eğitim sistemi içindeki ilköğretim kurumlarının ikinci kademesinde demokrasi eğitimi kapsamında ne tür etkinliklerin yapıldığı ile bu okullarda görev yapan öğretmenlerin demokratik tutum ve davranışlarının cinsiyet, branş ve kıdemlerine göre farklılık gösterip göstermediği belirlenmeye çalışılmıştır. Veriler araştırmacı tarafından hazırlanan 'Demokratik Tutum ve Davranışları Ölçme Anketi' ile toplanmıştır. Örneklemde yer alan öğretmenlerin çoğunun lisan eğitimi boyunca demokrasi eğitimi ile ilgili bilgi almadıkları, demokrasi eğitimi hakkında yeterli bilgiye sahip oldukların düşünmelerine rağmen genel

olarak demokratik tutum ve davranışları yeterli düzeyde sergileyemedikleri elde edilen sonuçlardan bir kaçıdır.

Ulusoy (2007) tarafından gerçekleştirilen 'Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi.' isimli doktora tez çalışmasında; lise birinci, ikinci ve üçüncü sınıf öğrencilerinin lise tarih programında yer alan geleneksel ve demokratik değerlere yönelik öğrenci tutumlarının ve görüşlerinin cinsiyete, sınıf düzeyine ve okullara göre değişip değişmediği incelenmiştir. Araştırma sonucunda kız öğrencileri demokratik değerlere, erkek öğrencilerin ise geleneksel değerlere daha fazla katılım gösterdiği belirlenmiştir. Sınıf düzeylerinde yapılan değerlendirmede birinci sınıf öğrencilerinin demokratik değerlere diğer sınıflardaki öğrencilerden daha olumlu katılım gösterdikleri belirlenmiştir.

Şahin (2008) tarafından gerçekleştirilen 'İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Demokratik Tutumları ile Dogmatik Düşünce Biçimleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi.' isimli yüksek lisans tez çalışması tarama modeliyle yürütülmüştür. Çalışmada, ilköğretim okullarında görev yapan sınıf ve branş öğretmenlerinin demokratik tutumları ile dogmatik düşünce biçimleri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Kişisel Bilgi Formu, Demokratik Tutum Ölçeği ve Dogmatizm ölçeği veri toplama aracı olarak kullanılmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, ilköğretim okullarında görev yapan sınıf ve branş öğretmenlerinin demokratik tutum konusunda hizmet içi eğitim alınıp alınmaması durumu ile dogmatizm arasında bir ilişki bulunmuştur. Dogmatizm toplam puanlarının demokratik tutum konusunda hizmet içi eğitim almayanlar lehine yüksek olduğu belirlenmiştir. Dogmatizm puanları yükseldikçe, demokratik tutum puanlarının anlamlı şekilde düştüğü ortaya çıkmıştır. Bu veriler doğrultusunda öğretmenlerin dogmatik düşünce biçimlerinin, demokratik tutumları ile ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Gömleksiz ve Kan (2008) tarafından yapılan bir araştırmada Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Tezsiz Yüksek Lisans (Fen-Matematik ve Sosyal Alanlar) programlarına kayıtlı öğretmen adaylarının demokratik tutumları değerlendirilmiştir. Araştırmanın verileri Gözütok (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan 'Demokratik Tutum Ölçeği' kullanılmıştır. Yapılan istatistikler sonucunda kız öğrencilerin demokratik tutum puanlarının erkek öğrencilerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Eğitim

fakültesi öğrencilerinin demokratik tutum puanlarının tezsiz yüksek lisans öğrencilerinin tutum puanlarına göre; ayrıca sosyal alanlardaki öğretmen adaylarının da fen-matematik alanındaki öğretmen adaylarının demokratik tutumlarından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca araştırmada anne-babaların eğitim düzeyleri arttıkça, bireylerin demokratik tutumlarının da arttığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda; demokratik tutum, değer ve davranışların kazandırılması ve geliştirilmesi için paneller, konferanslar vb. ders dışı etkinliklerin düzenlenmesi, eğitim programlarının da demokrasi eğitimiyle ilgili derslerin konulması, derslerde tartışma ortamlarının yaratılarak öğrencilerin fikirlerini rahatça ifade etmelerinin sağlanması ve öğretim elemanlarının da demokratik davranışlar sergileyerek model olması gerektiği önerilmiştir.

Genç ve Kalafat (2008) tarafından yapılan 'Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları ile Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma' isimli araştırmada öğretmen adaylarının demokratik tutumları ile empatik becerilerinin farklı değişkenler açısından değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çanakkale On sekiz Mart Üniversitesi Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği, İngilizce öğretmenliği ve Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğrenim gören öğrencilerin yer aldığı araştırmada tarama yöntemiyle yürütülmüştür. Veri Toplama aracı olarak Gözütok (1995) tarafından Türkçeye uyarlanan 'Demokratik Tutum Ölçeği' ve Dökmen (1988) tarafından geliştirilen 'Empatik Eğilim Ölçeği' kullanılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin cinsiyetlerine ve öğrenim şekillerine göre demokratik tutumları arasında farklılık olduğu; kızların demokratik tutumlarının erkeklere göre; ikinci öğretim öğrencilerinin demokratik tutumlarının ise birinci öğretim öğrencilerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Öğrencilerin öğrenim gördükleri sınıflara, anabilim dallarına ve anne babalarının öğrenim durumlarına göre demokratik tutumlarının ise değişmediği ortaya çıkmıştır. Öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının farklı değişkenlerden etkilendiğini ortaya koyan bu araştırmada eğitim-öğretim sürecinde öğretmen adaylarının 'Demokratik Tutum' ve 'Empatik Becerileri' kazanmalarını sağlayacak öğrenme ortamlarının sağlanması ve bunları gerçekleştirebilecekleri fırsatların oluşturulması gerektiği önerilmiştir.

Yapılan araştırmalar, demokrasi eğitiminin önemini ortaya koymaktadır. Bilhassa ilköğretimde demokrasi ve insan haklarının öğrencilere aktarılması gerekmektedir. Bunun içinde ilköğretimde öğretmenin ve okul ortamının rolünü ortaya koymaktadır.

Öğretmenlerin öğrencilere, yetiştikleri öğretim kurumlarında demokratik tutum ve davranışları kazandırmadaki başarı ya da başarısızlık onların da kendi sınıflarında daha demokratik olup olmadıkları demokrasi ve insan haklarına verdikleri önem ve aldıkları eğitime bağlıdır. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin büyük çoğunluğunun okul ve sınıf ortamında gerçekleştiği düşünülürse, öğretmen ve öğrencilerin demokratik bir ortamda eğitim ve öğretim faaliyetlerini yürütmelerinin önemi daha iyi anlaşılabilir. Demokrasi konusunda yapılan bu araştırmaları inceledikten sonra şunlar söylenebilir. Bireylerde demokratik davranış ve tutum oluşabilmesi için demokratik tutum araştırmalarına önem vermek gerekmektedir. Bilhassa Demokrasi eğitiminin yerini ve önemini belirtmek için bireylerin anlayış ve tutumlarını ortaya çıkarmak gerekmektedir. Öğrencide demokratik tutumun oluşması bir süreçtir. Bu süreç de tutumun öğeleri etkilidir. Tutumun öğeleri içinde ise bilişsel, duyuşsal ve psiko-motor bileşenler yer almaktadır. Demokrasi eğitimi konusunda yapılan tutum araştırmalarında sadece tutumun bir bileşeni ile ilgili araştırmalar yapılmaktadır. Demokratik tutum araştırmalarında tutumun tüm bileşenleri (Bilişsel Duyuşsal Psikomotor) üzerinde araştırmalar yapıldığı zaman demokrasinin fonksiyon ve ilkeleri konusunda eksiklikler ortaya çıkmaktadır. Öğrenciler demokrasinin ilke ve fonksiyonlarını bilebilir ve aynı zamanda da buna inanabilir ama bunu davranışlarında gösteremez ise öğrencide oluşan demokratik tutum ve anlayışta eğitim program uygulamalarından kaynaklanan bir demokrasi eğitimsizliği söz konusu edilebilir. Demokrasi eğitiminin okullarda düzenli bir şekilde verilmesi ve öğretim programlarında demokrasiye yer verilmesi ve gereken önemi tespit etmek için demokratik tutum araştırmalarına sık sık başvurmak gerekmektedir.

BÖLÜM III

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları, verilerin toplanması ve çözümlenmesi üzerinde durulmaktadır.

3.1. Araştırma Modeli

Araştırma betimsel nitelikte bir çalışmadır. Betimsel araştırmalar temelde “nedir” ve “ne idi”yi bulmayı amaçlayan araştırmalardır. Betimsel araştırmalarla olayların, varlıkların, kurumların, grupların, objelerin ve çeşitli alanların “ne” olduğu ortaya konmaya çalışılır ve var olan durumların daha önceki koşullarla ilişkilerini dikkate alarak, olaylar arasındaki ilişkileri açıklar (Balcı, 1995: 222; Kaptan, 1989: 34).

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni 2007–2008 eğitim öğretim yılında Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, 7 Aralık Üniversitesi Muallim Rifat Eğitim Fakültesi, Erzincan Üniversitesi ve Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesinde öğrenim gören son sınıf öğrencilerden oluşmaktadır. Evrenin tamamı örneklem olarak alınmış ve öğrencilerin tümüne ulaşılmaya çalışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Verilerin Analizi

Öğretmenlerin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla “Published for the Attitude Research Laboratory” tarafından geliştirilen “Teacher Opinions on Democracy” ölçeğinin G ve H formlarından elde edilen ve Türkçe geçerlik-güvenilirlik analizleri Gözütok (1995) tarafından yapılan “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır (Ek:1). Toplam 50 maddeden oluşan ölçeğin ve güvenilirlik katsayısı 0,87 olarak hesaplanmıştır. Ayrıca bu araştırmada da ölçeğin güvenilirlik hesaplaması yapılacaktır. Ölçek maddelerinin 32’si olumlu, 18’i de olumsuzdur. Öğretmen adaylarından ölçekteki maddelere “katılıyorum” ve “katılmıyorum” biçiminde cevap vermeleri istenmiştir. Maddeler veri tablosuna işlenirken

olumlu cümlelerde “katılıyorum” seçeneği için 1, “katılmıyorum” seçeneği için 0 verilmiştir. Olumsuz maddelerde bu puanlamanın tersi yapılmıştır. Maddelerin analizinde kişisel bilgiler için yüzde, frekans, cinsiyet ve öğrenim şekline ait ikili grupların karşılaştırmalarında bağımsız gruplar t testi, anne, baba eğitim düzeyi , gelir düzeyi, kardeş sayısı gibi ikiden fazla grubun karşılaştırılmasında ise tek yönlü varyans analizi kullanılmıştır. Farklılığın hangi gruplar arasında oluştuğunu belirlemek için de Scheffe testi kullanılmıştır. Ayrıca yapılan levene testi sonucunda anlamlı bir farklılık bulunduğundan, varyansların homojen bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak parametrik olmayan testlerden KWH testi uygulanmıştır. Uygulanan KWH testi sonucuna göre anlamlı bir farklılık belirlenmiş ve farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için de grupların ikili kombinasyonları üzerinde Mann Whitney U testi yapılmıştır.

BÖLÜM IV

4. BULGU VE YORUMLANMASI

Bu bölümde araştırmanın sonucunda elde edilen bulgular sunularak, bulgulara dayalı yorumlar yapılmıştır. Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları cinsiyete , öğrenim gördükleri üniversiteye, bölümlere, anne ve babanın eğitim düzeyine göre, gelir düzeyine göre ve kardeş sayısına göre değerlendirilmiştir.

Öğretmenlerin demokratik tutumlarını belirlemek amacıyla “Published for the Attitude Research Laboratory” tarafından geliştirilen “Teacher Opinonaire on Democracy” ölçeğinin G ve H formlarından elde edilen ve Türkçe geçerlik-güvenirlik analizleri Gözütok (1995) tarafından yapılan “Demokratik Tutum Ölçeği” kullanılmıştır.

4.1. Araştırmaya Katılan Öğretmen Adaylarının Kişisel Bilgilerine ilişkin Bulgular

Elde edilen bulgular tablolar halinde verilmiştir.

Çizelge 1. : Öğretmen Adaylarının Cinsiyet Üniversite, Bölüm, Öğrenim Şekilleri, Anne ve Baba Öğrenim Durumu, Gelir Düzeyi Kardeş Sayısına Göre Dağılımları

	Öğretmen Adayların Genel Özellikleri	f	%
Cinsiyet	Erkek	623	53,2
	Kız	548	46,8
	Toplam	1171	100,0
Üniversite	Erzincan Üniversitesi	299	25,5
	7 Aralık Üniversitesi	101	8,6
	Fırat Üniversitesi	321	27,4
	Dicle Üniversitesi	192	16,3
	Cumhuriyet Üniversitesi	258	22,2
	Toplam	1171	100,0
	Bölüm	Sınıf Öğretmenliği	371
Fen Bilgisi Öğretmenliği		158	13,4
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği		132	11,2
Matematik Öğretmenliği		178	15,2
Beden Eğitimi Öğretmenliği		39	3,3
Türkçe Öğretmenliği		223	19
Resim Öğretmenliği		49	4,1
Okul Öncesi Öğretmenliği		21	1,8
Toplam		1171	100,0
Öğrenim Şekli		I. Öğretim	796
	II. Öğretim	375	32,1
	Toplam	1171	100,0
Anne Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	314	26,8
	İlkokul	588	50,2
	Ortaokul	82	7
	Lise	128	10,9
	Üniversite	59	5,1
	Toplam	1171	100,0
Baba Eğitim Düzeyi	Okuryazar değil	58	4,9
	İlkokul	433	36,9
	Ortaokul	158	13,5
	Lise	308	26,4
	Üniversite	214	18,3
	Toplam	1171	100,0
Gelir Düzeyi	Üst	268	22,8
	Orta	800	68,3
	Alt	103	8,9
	Toplam	1171	100,0
Kardeş Sayısı	1 Kardeş	187	15,9
	2 Kardeş	188	16
	3 Kardeş	255	21,7
	4 Kardeş	178	15,2
	5 Kardeş	138	11,7
	6 ve yukarı	225	19,2
	Toplam	1171	100,0

4.2 Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 2.: Cinsiyete Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları:

Cinsiyet	n	$\bar{X}$	ss	Levene		t	p	MWU	P	Sıra Ort
				F	p					
Kız	548	36,15	4,24	7,963	0,005*	5,762	0,000	138689,5	0,000*	644,42
Erkek	623	34,60	4,88							534,62

*p<0,05

Cinsiyet Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin MWU Testi Sonuçları üzerinde yapılan t testi sonucunda levene istatistiğinde anlamlı bir farklılık (p=0,005) bulunmaktadır. Bunun üzerine parametrik olmayan bir test olan MWU uygulanmıştır. Bulgular incelendiğinde, Demokratik Tutumlarına İlişkin kız ve erkek öğrencilerin görüşleri arasında anlamlı bir fark (U=138689,5 p=0,000) olduğu görülmektedir. Kız öğrencilerin (SO= 644,42), erkek öğrencilere (SO= 534,62) göre demokratik tutumları daha yüksek çıkmıştır. Bu bulgulara göre kız öğrenciler erkek öğrencilerden daha demokratik tutumlara sahiptir.

4.3.Üniversite Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 3: Üniversite Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları:

Üniversite	n	Sıra Ortalaması	sd	KWH	P	Anlamlı Fark (MWU)
Erzincan Üniversitesi	299	587,87	4	29,899*	0,000	1-5, 2-1, 2-3, 2-5, 4-1, 4-3, 4-5
7 Aralık Üniversitesi	101	672,21				
Fırat Üniversitesi	321	559,50				
Dicle Üniversitesi	192	669,40				
Cumhuriyet Üniversitesi	258	520,98				
Toplam	1171					

*p<.005

Levene: 2,919 p: 0,020

Öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversite değişkeni *açısından* demokratik tutumlarına ilişkin veriler karşılaştırılmıştır. Levene testi sonucunda (Levene: 2,919, $p=0,020$) anlamlı bir farklılık bulunduğundan, varyansların homojen bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak parametrik olmayan testlerden KWH testi uygulanmıştır. Uygulanan KWH testi sonucuna göre (KWH= 29,899, $p<0,000$) anlamlı bir farklılık belirlenmiş ve farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için de grupların ikili kombinasyonları üzerinde Mann Whitney U testi yapılmıştır. MWU testi sonuçlarına göre Erzincan Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin tutum puanlarının (SO=587,87) Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin tutum puanlarından (SO=520,98) daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Buna göre Erzincan Üniversitesi öğrencilerinin Cumhuriyet Üniversitesi öğrencilerinden daha fazla demokratik tutumlara sahip olduğu söylenebilir. Ayrıca, 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutum puanlarının (SO= 672,21), Erzincan (SO= 587,87), Fırat (SO= 559,50) ve Dicle (SO=669,40) Üniversiteleri Eğitim fakültelerinin öğrencilerinden daha fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda 7 Aralık Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumlarının, Erzincan, Fırat ve Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinden daha yüksek olduğu ifade edilebilir. Benzer şekilde Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutum puanları (SO=669,40), Erzincan (SO= 587,87), Fırat (SO= 559,50) ve Cumhuriyet (SO= 520,98) Üniversiteleri Eğitim Fakültesi öğrencilerinin tutum puanlarından daha yüksek çıkmıştır. Elde edilen bu bulguya göre, Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencilerinin Erzincan, Fırat ve Cumhuriyet Üniversitelerinin Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerden daha olumlu demokratik tutumlara sahip oldukları belirtmek mümkündür.

4.4. Bölüm Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin

Bulgular

Çizelge 4: Bölüm Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin KWH Testi Sonuçları

Bölüm	n	Sıra Ortalaması	Sd	KWH	p	Anlamlı Fark (MWU)
Sınıf Öğretmenliği	371	593,34	7	33,804*	0,000	1-5, 1-7, 6-1, 6-2, 6-3, 6-4, 6-5, 6-7
Fen Bilgisi Öğretmenliği	158	540,45				
Sosyal Bilgiler Öğretmenliği	132	539,07				
Matematik Öğretmenliği	178	583,07				
Beden Eğitimi Öğretmenliği	39	475,49				
Türkçe Öğretmenliği	223	683,09				
Resim Öğretmenliği	49	474,79				
Okul Öncesi Öğretmenliği	21	551,88				
Toplam	1171					

*p<.005

Levene: 2,318 p: 0,024

Öğrencilerin öğrenim gördükleri bölüm değişkeni *açısından* demokratik tutumlarına ilişkin veriler karşılaştırılmıştır. Levene testi sonucunda (levene: 2,919) $p<0,05$ düzeyinde anlamlı bir farklılık bulunmuş, ($p=0,020$) ve varyansların homojen bir dağılım göstermediği belirlenmiştir. Buna bağlı olarak parametrik olmayan testlerden KWH testi uygulanmıştır. Uygulanan KWH testi sonucuna göre (KWH= 33,804* $p<0,000$) anlamlı bir farklılık belirlenmiş ve farklılığın hangi gruplar arasında gerçekleştiğini belirlemek için de grupların ikili kombinasyonları üzerinde Mann Whitney U testi yapılmıştır. MWU testi sonuçlarına göre Sınıf Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinin demokratik tutum puanları (SO=593,34) Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü(SO=475,49) ve Resim Öğretmenliği Bölümü (SO=474,79) Öğrencilerinin demokratik tutum puanlarından yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre sınıf öğretmenliği bölümü öğrencileri Beden Eğitimi Bölümü ve Resim Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinden daha fazla demokratik tutuma sahiptir. Türkçe Öğretmenliği Bölümü Öğrencilerinin demokratik tutum puanları (SO=683,09) Sınıf Öğretmenliği

bölümü, (SO=593,34) Fen Bilgisi Öğretmenliği Bölümü(SO=540,45),Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Bölümü, (SO=539,07) Matematik Öğretmenliği Bölümü, (SO=583,07) Beden Eğitimi Öğretmenliği Bölümü, (SO=475,49) Resim Öğretmenliği Bölümü, (SO=474,79) Okul Öncesi Öğretmenliği Bölümü(SO=551,88) öğrencilerinin demokratik tutum puanlarından daha yüksek çıkmıştır.Buna göre Türkçe Öğretmenliği Bölümünde okuyan öğrenciler Sınıf Öğretmenliği, Fen Bilgisi Öğretmenliği Sosyal Bilgiler Öğretmenliği, Matematik Öğretmenliği,Beden Eğitimi Öğretmenliği Resim Öğretmenliği öğrencilerinden daha fazla demokratik tutum sergilemektedir.

4.5 Öğretim Şekli Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 5: Öğretim Şekline Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin t Testi Sonuçları

Öğretim Şekli	n	$\bar{X}$	Ss	sd	Levene Testi		t	P
I. Öğretim	796	35,26	4,65	1169	0,184	0,668	-0,677	0,498
II. Öğretim	375	35,46	4,66					

Eğitim Fakültelerinde öğrenim gören öğrencilerin öğretim şekline göre demokratik tutumlarına ilişkin t testi sonucunda anlamlı bir farklılık elde edilmemiştir ($t=-0,677$, $p=0,498$). Buna göre, I. öğretime kayıtlı öğrencilerin demokratik tutum puanlarının ($\bar{X}=35,26$), ikinci öğretimdeki öğrencilerin demokratik tutum puanları ($\bar{X}=35,46$) ile birbirine oldukça yakın oldukları görülmektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda öğrencilerin demokratik tutumlarının öğrenim şekillerine göre değişmediği söylenebilir.

4.6. Anne Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 6. Annenin Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Anne Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	Ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	LSD
Okuryazar değil	314	36,39	4,34	Gruplar Arası	652,275	4	163,069	7,69	0,000*	1-2, 1-3, 1-4, 1-5 2-5; 3-5;
İlkokul	588	35,21	4,70							
Ortaokul	82	34,24	4,53	Gruplar İçi	24,699,457	1166	21,183	8		
Lise	128	34,69	4,72							
Üniversite	59	33,78	4,86	Toplam	25351,732	1170				

Levene: 0,477 p: 0,752

*p<0,05

Toplam $\bar{X}$ = 35,33

Anne eğitim düzeyine göre öğrencilerin demokratik tutumları arasında farklılık vardır (F=7,698, P<0,000). Buna göre okuryazar olamayan anneye sahip grup; ($\bar{X}$ =36,39) İlk Okul mezunu anneye sahip grup ($\bar{X}$ =35,21) Ortaokul mezunu anneye sahip grup ($\bar{X}$ =34,24),Lise Mezunu anneye sahip grup ($\bar{X}$ =34,69)üniversite mezunu anneye sahip gruptan ($\bar{X}$ =33,78)demokratik tutumları daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre okur yazar olmayan anne, ilkokul, ortaokul, lise ve üniversite mezunu annelere göre daha demokratik olduğu söylenebilir. İlkokul mezunu annenin ($\bar{X}$ =35,21) demokratik tutum puanları Üniversite mezunu annenin ($\bar{X}$ =33,78) demokratik tutum puanından daha yüksektir. Ayrıca Ortaokul mezunu annenin ($\bar{X}$ =34,24) demokratik tutum puanı Üniversite mezunu annenin ($\bar{X}$ =33,78) demokratik tutumlarından yüksektir.

4.7. Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 7: Babanın Eğitim Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Baba Eğitim Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	P
Okuryazar değil	58	35,91	4,34	Gruplar Arası	68,833	4	17,208	0,794	0,529
İlkokul	433	35,39	4,45						
Ortaokul	158	35,16	5,64	Gruplar İçi	25282,899	1166	21,683		
Lise	308	35,49	4,50						
Üniversite	214	34,93	4,57	Toplam	25351,732	1170			
Levene: 1,164 p: 0,325									

Toplam $\bar{X} = 35,33$

Babanın eğitim düzeyi değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarına ilişkin varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bu sonuca göre babanın eğitim düzeyi öğrencilerin demokratik tutumlarında kayda değer bir değişikliğe sebep olmamıştır.

4.8. Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 8.: Gelir Düzeyi Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Gelir Düzeyi	N	$\bar{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	p	LSD
Üst	268	34,77	4,52	Gruplar Arası	139,306	2	69,653	3,227	0,040	2-1 3-1,
Orta	800	35,42	4,63							
Alt	103	36,02	5,07	Gruplar İçi	25212,426	1168	21,586			
Toplam	1171	35,33	4,65							
Levene: 0,860 p: 0,424										

Gelir düzeyi değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarına ilişkin varyans analizi sonuçlarına göre gelir düzeyi alt düzeyde olan öğrencilerin demokratik tutum puanları ($\bar{X}=36,02$) üst gelir seviyesinde olan öğrencilerin demokratik tutum puanlarından ($\bar{X}=34,78$) yüksektir. Bu sonuca göre gelir düzeyi yükseldikçe demokratik tutumlarda azalma görülmektedir.

4.9.Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Bulgular

Çizelge 9: Kardeş Sayısı Değişkenine Göre Öğrencilerin Demokratik Tutumlarına İlişkin Varyans Analizi Sonuçları

Bölüm	N	$\bar{X}$	ss	Varyans Kaynağı	Kar. Top.	sd	Kar. Ort.	F	P	scheffe
1 Kardeş	187	34,34	4,90	Gruplar Arası	455,754	4	91,151	4,265	0,001	4-1, 5-1, 6-1, 6-2, 6-3
2 Kardeş	188	34,93	4,97							
3 Kardeş	255	35,05	4,59	Gruplar İçi	24895,978	1165	21,370			
4 Kardeş	178	35,69	4,29							
5 Kardeş	138	35,88	4,58	Toplam	25351,732	1170				
6 ve yukarı	225	36,17	4,40							
Levene: 1,649 p: 0,144										

Toplam $\bar{X} = 35,33$

Kardeş sayısı değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarına ilişkin varyans analizi sonuçlarına göre kardeş sayısı 4 olan öğrencinin demokratik tutum puanı ($\bar{X}=35,69$) ile 1 kardeşe sahip olan öğrencilerin demokratik tutum puanlarında ($\bar{X}=34,34$) farklılık vardır. 4 kardeşi olan öğrenciler lehine demokratik tutumlar daha yüksek çıkmıştır. 5 kardeş olan öğrencinin demokratik tutum puanı ($\bar{X}=35,88$) ile 1 kardeşe sahip olan öğrencilerin demokratik tutum puanları ($\bar{X}=34,34$) farklılık göstermektedir. 6 kardeş ve yukarı kardeş sahibi olan öğrencilerin demokratik tutum puanları ($\bar{X}=36,17$) 1 kardeş 2 kardeş 3 kardeş sahibi öğrencilerin demokratik tutum puanlarında farklılık vardır. Bu sonuca göre 6 ve daha fazla kardeşe sahip olanlar 1-2-3 kardeş sahibi olanlara göre daha demokratik olduğu söylenebilir.

BÖLÜM V

5. SONUÇ TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1.Sonuçlar

Demokratik tutum ölçeği ile toplanan veriler yardımı ile araştırmanın amaçları doğrultusunda varılan sonuçlar aşağıda verilmiştir.

1-Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları cinsiyet değişkenine göre kız öğrencilerin demokratik tutumları erkek öğrencilerinkinden yüksek olduğu tespit edilmiştir. Buna göre kız öğrenciler daha demokratik tutumları sahiptir

2- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları Üniversite değişkenine göre Dicle Üniversitesi, Erzincan, Fırat ve Cumhuriyet Üniversitelerinin demokratik tutumlarından daha yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre Dicle Üniversitesinde okuyan öğrencilerin diğer Üniversitelere göre daha demokratik olduğu söylenebilir.7 Aralık Üniversitesi Erzincan, Fırat ve Cumhuriyet Üniversitelerine göre demokratik tutumları daha fazladır.7 Aralık Üniversitesi öğrencileri Erzincan, Fırat ve Cumhuriyet Üniversitelerine oranla daha demokratik tutuma sahip oldukları tespit edilmiştir.

3- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları bölüm değişkenine göre Sınıf Öğretmenliği bölümü öğrencilerinin Beden Eğitimi, ve Resim Öğretmenliği Bölümü öğrencilerinden daha fazla demokratik tutuma sahip oldukları ortaya çıkmıştır.Türkçe Öğretmeliği Bölümü öğrencilerinin demokratik tutumları Sınıf Öğretmeliği,Fen Bilgisi Öğretmenliği, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği,Matematik Öğretmenliği,Beden Eğitim,Resim Öğretmenliği,Okul Öncesi Öğretmenliği öğrencilerinin demokratik tutumları arasında manidar bir fark bulunmuştur.Bu sonuçtan yola çıkarak Türkçe Öğretmenliği öğrencilerinin diğer branşlara göre daha demokratik oldukları görülmektedir.

4- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim şekline göre manidar bir farklılık bulunmamıştır. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda öğrencilerin demokratik tutumlarının öğrenim şekillerine göre değişmediği gözlenmiştir.

5- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları anne eğitim düzeyi değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarında farklılık vardır.buna göre okur yazar olmayan anne İlkokul,Ortaokul,lise ve üniversite mezunu anneye göre daha

demokratik tutumlara sahiptir.Bu sonuca göre okur yazar olmayan anne eğitim düzeyi daha yüksek olanlara göre daha demokratiktir.

6- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları babanın eğitim düzeyi değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarında anlamlı bir farklılık tespit edilmemiştir. Babanın eğitim düzeyi öğrencilerin demokratik tutumlarında etkili olmadığı görülmektedir.

7- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları kardeş sayısı değişkenine göre anlamlı fark olduğu tespit edilmiştir. Buna göre 6 ve yukarı kardeşe sahip olanların 1,2,3,4,5 kardeş sahibi öğrencilerin demokratik tutumlarında elde edilen bu bulgulara göre kardeş sayısı arttıkça demokratik tutumların da yükseldiği, paylaşmanın ve hoşgörünün arttığı söylenebilir

8- Eğitim Fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları gelir düzeyi değişkenine göre öğrencilerin demokratik tutumlarında alt grup gelir düzeyine sahip öğrencilerle orta ve üst grup gelir düzeyine sahip öğrencilerin demokratik tutumlarında farklılık tespit edilmiştir. Alt gelir düzeyindeki öğrencilerin demokratik tutumları orta ve üst gelir düzeyindeki öğrencilerin demokratik tutumlarından daha yüksektir.

5.2.Tartışma

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim gördükleri üniversiteye göre 7 Aralık Üniversitesi Öğrencileri lehine anlamlı bir farklılık çıkmıştır. Bu gruptaki cumhuriyet üniversitesi öğrencilerinin en düşük tutum puanına sahip oldukları görülmüştür. Bu sonucun üniversitelerin bulunduğu sosyal ekonomik kültürel yapısından kaynaklandığını söyleyebiliriz.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre farklılaşmaktadır. Bu sonuçlar Saracaloğlu ve diğerleri (2004) Gözütok (1995) Gömleksiz ve Kan (2008) tarafından desteklenmektedir. Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim gördükleri bölüm değişkenine göre Türkçe öğretmenliğinde öğrenim gören öğrencileri lehine manidar bir farklılık çıkmıştır. Bu farklılığın öğrencilerin gördükleri derslerde Türkçenin gramer yapısı kuralları hakkında bilgi sahibi oldukları bu nedenle Türkçe öğretmenliği öğrencileri aldıkları eğitimle halkla

iletişim kurma iletişimi geliştirme konusunda eğitime sahiptirler. Demokratikleşme sürecinin de toplum hayatına yayılması için iletişimi önemli olduğunu bilmekteyiz.

Diyebiliriz ki Türkçe öğretmenliği demokratikleşme sürecinde önemli bir paya sahiptir. Türkçe öğretmenliğinden sonra demokratik tutum puanları yüksek olan bir bölümde sınıf öğretmenliğidir. Sınıf öğretmenliğinde ki öğrencilere ilkokula yeni başlayan çocukları hayata hazırlayacak bilgiler, çocuğun gelişim ihtiyaçları neler olduğunu demokratik bir sistemle verilir. Sınıf öğretmenliği öğrencileri çocuğa model olacağından öncelikle kendilerinin demokratik bir birey olması gerekir. Bu yüzden demokratik tutumlarının yüksek olması oldukça anlamlıdır. Demokratik tutum puanı yüksek çıkan bir bölüm ise matematik öğretmenliğidir. Bu bölümdeki öğretmen adayları analiz sentez soyut kavramların daha iyi anlaşılması hususunda aldıkları eğitimle gündelik hayatta başarılı hoşgörülü demokratik oldukları söylenebilir. Matematik öğretmenliğini okul öncesi öğretmenliği takip etmektedir. Bu bölümdeki öğrenciler demokrasiyle doğrudan ilişkilidir. Okul öncesi eğitim küçük yaştaki çocuğun bedensel duygusal sosyal yönden yetişmesi ileriki yaşlarda kendini gerçekleştirme hususunda oldukça önemlidir. Böylelikle demokrasinin fonksiyonlarından olan hayat boyu eğitimin önemi ortaya çıkar. Bunun eğitimini alan okul öncesi öğretmenliği öğrencilerinin demokratik tutumlarının yüksek çıkması anlamlıdır.

Demokratik tutum puanlarına göre sıralandığında fen bilgisi ve sosyal bilgiler öğretmenliği demokratik tutum puanları oldukça yakındır. Bunun sebebinin iki alanında insanların ihtiyaçlarının karşılanmasında önemli bir yere sahip oldukları iki alanında insanlar için vazgeçilmez olduğudur.

Alınan eğitiminde demokrasinin ilkelerine fonksiyonlarına ve değerlerine uygun olarak gerçekleştirildiği düşünülebilir. Bölüm değişkenine göre demokratik tutum puanlarının düşük olmasının sebebi beden ve resim öğretmenliği öğrencilerinin içe kapanık daha çok bireysel zevklere yönelik olmasındandır.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları öğrenim şekillerine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir. Elde edilen bu bulgu doğrultusunda öğrencilerin demokratik tutumlarının öğrenim şekillerine göre değişmediği söylenebilir.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kız öğrencilerin lehine anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Bu durum kız

öğrencilerin demokratik tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermektedir. Elde edilen bu bulgu Büyükkaragöz (1996) Saracaloğlu ve diğerleri (2004) Turan ve Taşpınar (2004) Ulusoy (2007) Gömleksiz ve Kan (2008) tarafından yapılan araştırma bulgularıyla da desteklenmektedir. Bu sonuca göre erkek öğrenciler daha geleneksel ve katı düşüncelere sahiptirler. Kız öğrencilerin demokratik değerleri benimsemelerinde son zamanlardaki medya, resmi kurum ve kuruluşların kadın hakları ile ilgili yaptığı çalışmaların büyük etkisi olmuştur.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları anne eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Elde edilen bu bulgu Özbek (2004) Saracaloğlu (2004) Gömleksiz ve Kan (2008) desteklenmekteyse de çelişkili görünmektedir. Önceki çalışmalarda annenin eğitim düzeyi yükseldikçe demokratik tutumda yükselmektedir. Bu çalışmada ise tam tersi Okuryazar olmayan annenin demokratik tutumu daha yüksek çıkmıştır. Okur yazar olmayan anne üniversite, lise ortaokul, ilkokul mezunu anneye göre demokratik tutumda anlamlı farklılık bulunmuştur. Bu sonuca göre eğitim düzeyi düşük olmasına rağmen okur yazar olmayan anne, daha demokratik tutuma sahiptir. Bunun sebebinin eğitim almamasından dolayı eziklik hissetmesi ve hoşgörü, paylaşma, kendini ifade edebilmenin ancak eğitimle mümkün olacağına inanmaktadır. Diğer taraftan eğitilmiş anneler ise eğitimin önemini yeterince anlamadıklarını söyleyebiliriz.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları baba eğitim düzeyi değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır. Buna göre babanın eğitim düzeyi öğrencilerin demokratik tutumlarına bir değişikliğe yol açmamıştır. Bu demektir ki babanın çocuk üzerindeki etkisi anne kadar değildir. Özbek (2004) Saracaloğlu (2004) Gömleksiz ve Kan (2008) yapmış olduğu çalışmayla bağdaşmamaktadır. Yapılan bu çalışmalarda babanın eğitim düzeyi yükseldikçe demokratik tutumda yükselmektedir.

Eğitim fakültesi öğrencilerinin demokratik tutumları kardeş sayısı değişkenine göre 6 ve yukarı kardeşe sahip olanların lehine anlamlı farklılık tespit edilmiştir. Kardeş sayısı azaldıkça demokratik tutumlarda da bir düşüş görülmektedir. Bunun sonucunda çok fazla kardeşe sahip olanların demokrasinin fonksiyonlarından olan yardımlaşma, hoşgörü, saygı ve sevgi hususunda diğerlerine göre daha etkilidir. Kardeş sayısı azaldıkça demokratik tutumların da düştüğü görülmektedir.

Eğitim fakóltesi öğrencilerinin demokratik tutumları gelir düzeyi değişkenine göre alt gelir düzeyindeki öğrencilerin demokratik tutumları orta ve üst gelir düzeyindekilere göre manidar şekilde farklı çıkmıştır. Bu bulgular ışığında gelir düzeyinin düşük olması, öğrencinin demokratik tutumunun yüksek olmasına toplumsal yaşamla insan hakları ile ilgili kurallara hassas olmasına engel değildir. Aksine eldeki imkânların azlığı paylaşma duygusunu geliştirmiştir. Elde edilen bu sonuç Özbek (2004) yapmış olduğu çalışmayla desteklenmekteyse de çelişkili görünmektedir. Söz konusu bu araştırmada gelir düzeyi düşük olan ailelerin demokratik tutumları da düşük çıkmıştır. Yapmış olduğumuz çalışmada ise bu sonuçları desteklememektedir.

5.3. Öneriler

1-Demokratik tutumların gelişiminde etkili olan faktörler konusunda ilköğretimden yüksek öğretime kadar tüm kademelerinde araştırmalar yapılmalıdır.

2-Düzenlenecek seminer konferans ve benzeri programlarla hem aile fertleri hem de eğitim personeli demokrasi eğitimi konusunda eğitilmelidir.

3-Öğrencilerin derslere aktif olarak katılmalarının sağlanması hususunda eğitimciler bilinçlendirilmelidir.

4- Öğretmen adaylarına ve diğer eğitim personeline eğitim öncesi ve hizmet içi eğitim programları yoluyla demokratik tutum ve davranışlar kazandırmaya yönelik eğitim ortamları hazırlanmalıdır.

5-Öğretmen yetiştirilen eğitim programlarında insan hakları, eğitim öğretimin demokratikleşmesi gibi derslere projelere yer verilmelidir.

6- Anne babaların demokratik davranışlarını geliştirici yaygın eğitim programları düzenlenmelidir.

7-Demokratik davranışları geliştirmeyi önleyen televizyon programlarına engel olunmalı ve demokratik tutum ve davranışları geliştirecek programlar yapılmalıdır.

8-Demokratik tutum ve davranışlarla uyuşmayan şiddetle mücadele edilmelidir.

9-Demokrasi eğitimi eğitim kurumlarının tümünde pratiğe dönüştürülmeli bunu sağlamak için gerekenler yapılmalıdır.

10-Ders dışı etkinliklerle öğrencilere sorumluluk duygusu öz güven kendi başına

karar verebilme yeteneği kazandırılmalıdır.

11-Öğretmen adayları demokratik tutumları geliştirmeye yönelik öğretim yöntemleri konusunda yeterince bilgi sahibi olmalıdır.

12- Eğitim kurumlarının fiziki yapıları demokratik tutum ve davranışları etkin hale getirecek şekilde düzenlenmelidir.

KAYNAKLAR

- Akçam, T. (1994). *İslam'da Hoşgörü ve Sınırları*, Ankara: Başak Yayınları.
- Akpınar, B. ve Turan, M. (2004). Avrupa Birliğine Uyum Sürecinde İlköğretim Öğretmenlerinin Demokrasi ve Demokrasi Eğitimi Bakış Açısı, *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2004 Bildiriler, On sekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Akyüz, H. (2001). *Eğitim Sosyolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma*, İstanbul.
- Arıbaş, S. (1999). "Milli Kültür, Bilim ve Eğitim Alanındaki İlişki", *Milli Eğitim Dergisi*, Ocak, Şubat, Mart Sayı; 141
- Armağan ve Diğerleri (1990). *Sosyal Bilimler Ansiklopedisi*, Ankara: Vahdet Yayınları
- Arslan, A. (1990). "Türk Demokrasinin Kültürel ve Felsefi Temelleri", *Türkiye 'de Demokrasi ve Demokrasinin Kültürel Gelişmesi*, Yay. Haz. Hüsnü Erkan, İzmir
- Atabek, E. (1998). "Düşünce Özgürlüğünde Eğitimin Yeri" *Düşünce Özgürlüğü* Haz. Hayrettin Ökçesiz, İstanbul
- Atasoy, A. (1997). "İlköğretim İkinci Kademe Demokrasi Eğitimi ve İlköğretim İkinci Kademe Öğretmen ve Öğrencilerin Demokratik Tutum ile Davranışlarının Karşılaştırılması Olarak İncelenmesi", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Balcı, A.(2007).*Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem Teknik ve İlkeler*, Ankara: Pegem Yayınları.
- Beetham, D.,Boyle, K. (1998). *Demokrasinin Temelleri*, Çev.: Vahit Bıçak, Ankara
- Bilen, M.(1996). "Ailede Toplumsallaşma". Aile ve Eğitim, yay.haz. Sabri Koç. Ankara, s.62-74
- Binici, A. (1992). *Eski Yunanda Demokrasi Anlayışı ve Uygulamaları*, Ankara: TDV,

- Bloom, Benjamin S. (1998). *İnsan Nitelikleri ve Okulda Öğrenme*, Çev.: Durmuş Ali Çelik, İstanbul
- Branson, M.S. (2004) *Educatiun, For Citizenship And The Teaching Of Democracy In School*. Center For Civic Education, USA.Paper Presented At The İnternational Symposium on Democracy Education, Çankkale
- Bolay, S.H. (1997). “Demokrasinin Felsefi Temelleri Üzerine”, *Yeni Türkiye Türk Demokrasisi Özel Sayısı*,17,17_20.
- Büyükbaş, N. (2000). “Okulların Yeni İşlevi, Öğrenmeyi Öğretme”, *Milli Eğitim Dergisi*, Ocak-Mart, Sayı: 145.
- Büyükdüvenci, S. (1991). “Demokrasi Eğitim ve Türkiye”, *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fak Der. , 23/2 ,583_597*.
- Büyükkaragöz, S.,Üre, Ö.(1994) “Öğretmen Yetiştiren Kurum Öğrencilerinin Demokratik Tutumlarının Araştırılması”. Türk Demokrasi Vakfı Bülteni 19
- Büyükkaragöz, S., Kesici, Ş.,Yılmaz, A. (1995). *Yükseköğretim Programları ve Demokratik Tutumlar*, Ankara: TDV
- Büyükkaragöz, S. Kesici, Ş. (1996). “İlkokul Öğretmenlerinin İnsan Hakları ve Demokrasi ile İlgili Tutumları”, *M.Ü. II. Ulusal Eğitim Sempozyumu Bildirileri*.
- Büyükkaragöz, S., Kesici, Ş. (1998). *Demokrasi ve İnsan Hakları Eğitimi* Ankara: TDV. Yayınları
- Büyükkaragöz, S., Kesici, Ş. (1996). “Hoşgörü, Demokrasi ve Eğitim”, *Eğitim ve Bilim*, 20,101.
- Büyükkaragöz, S. (1989). “Türkiye’de Demokrasi Eğitimi ve Eğitim Programları”, Konya.
- Büyükkaragöz, S. (1989). *Ortaöğretimde Demokrasi Eğitimi*, Konya :TDV
- Cüceloğlu, D. (1991). “*Yeniden İnsan İnsana*”, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Cüceloğlu, D. (2000). *İçimizdeki Biz*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Çankaya, D., Seçkin, O. (2004). Demokratik değerlerin benimsenmesi açısından öğretmen ve öğretmen adaylarının görüş ve tutumları. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20 - 21 Mayıs 2004 Bildiriler. On sekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Çelen, N. (2001). “Vatandaşlık Bilgisi Anlayışının Gelişimi ve Karşılaşılan Güçlükler”, *Yurttaşlık ve Eğitim*, Haz. M. Çileli, 201_210.
- Çeçen, A. (2000). *İnsan Hakları*, Ankara: Savaş Yayınları.
- Dahl, R. A. (2001). Demokrasi üstüne, Çev. B. Kadioğlu, Ankara: Phoenix Yayınları
- Demirbolat, A. (1997). *Sınıf Ortamı ve Grup Etkileşimi, Sınıf Yönetimi*, Ankara: Nobel Yayınları.
- Dilekmen, M. (1999). “Grupla psikolojik danışmanın öğretmen adaylarının demokratik tutum ve empatik beceri düzeylerine etkisi”, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Doğanay, A., Çuhadar, A., Sarı, M. (2004). Sosyal bilgiler ve sınıf öğretmenlerinin demokrasi anlayışlarına ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2004 Bildiriler. On sekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Dursun, D. (2002). *Siyaset Bilimi*, İstanbul: Beta Yayınları.
- Duverger, M. (1977). *Batı'nın İki Yüzü*, Çev.: Cem Eroğlu-Fazıl Sağlam, Ankara: Doğan Yayınevi
- Fidan, N.-Erden, M. (1991). *Eğitime Giriş*, Ankara: Repa Yayıncılık
- Erdem, A.R. ve Sarıtaş, M. (2006) tarafından yapılan 'Sınıf Öğretmenliği Öğrencilerinin Öğretim Elemanlarının Davranışlarının Demokratikliğine ilişkin Algıları (PAÜ Örneği)'. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 16,525-538.
- Erkal, M. (1990). *İktisadi Kalkınmanın Kültürel Temelleri*, Ankara: Semih Ofset.
- Farrel, J.P. (1998). “*Democracy and education: who gets to speak and who is listened to?*” *Curriculum Inquiry* 28 ,1_7

- Fuat, M. (1995). *Yunus Emre'de Hoşgörü*, Ankara: Bilimsel ve Kültürel Araştırmalar Vakfı,
- Garrison, W.H. (2003). Democraey, experience and education, *Phi Delta Kapan*. March, 525_529
- Genç, S Z. (2006). Demokratik Kazanımların Gerçekleştirilmesinde İlköğretim Öğretmenlerinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi.Milli Eğitim Dergisi,171, 43-54
- Genç, S. Z. ve Kalafat, T. (2008) Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları İle Empatik Becerilerinin Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Manas Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi,19,211-222
- Gömlüksiz, M. (1988). “Demokratik Bir Sınıf Ortamı Açısından Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Elemanları İle Öğrenci Davranışlarının Değerlendirilmesi”; Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gömlüksiz, M. (1993). “Kubaşık Öğrenme Yöntemi ile Geleneksel Yöntemin Demokratik Tutumlar ve Erişiyeye Etkisi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi, S.B.E. , Adana
- Gömlüksiz, M. N. ve Kan A. Ü. (2008). Eğitim Fakültesi ve Tezsiz Yüksek Lisans Programlarına Kayıtlı Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumlarının Değerlendirilmesi (Fırat Üniversitesi Örneği). Milli Eğitim Dergisi, 178, 44-63
- Gözübüyük, Ş. (1986). *Anayasa Hukuku*, Ankara: S Yayınları.
- Gözütok, D. (1995). *Öğretmenlerin Demokratik Tutumları*, Ankara, Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Greenberg, P. (1992). Why not academic preschool? autocracy or democracy in the class. *Young Children*. 47,54_63
- Gülmez, M. (1994). *İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi (Uluslararası Belgeler ve Türkiye)*, Ankara

- Gürkan, T. (1993). *İlkokul öğretmenlerinin Tutumları ile Benlik Kavramları Arasındaki İlişki*, Ankara: Sevinç Matbaası.
- Gürşimşek, I., Göregenli, M. (2004). Öğretmen adayları ve öğretmenlerde demokratik tutumlar, değerler ve demokrasiye ilişkin inançlar. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20 – 21 Mayıs 2004 Bildiriler. On sekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Güven, S. (1994). “Başarıyı Etkileyici Bir Faktör Olarak Öğretmen-Öğrenci İlişkisi”, *Çağdaş Eğitim*, 19,196,30_32.
- Güvenç, B. (1997). *Türk Kimliği*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Harber, C. (2002). Education, democracy and poverty reduction in Africa. *Comparative Education* 38,267_276
- Hassan, Ü. (1990). *Türkiye Tarihi I, “Düşünce ve Bilim Tarihi”*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Huntington, S. P. (1993). *Üçüncü Dalga/Yirminci Yüzyıl Sonlarında Demokratlaşma*, Çev.: Ergun Özbudun, Ankara:Türk Demokrasi Vakfı Yayınları.
- Kabaoğlu, İ. (1998). *Özgürlükler Hukuku*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Kaptan, S. (1982) *Bilimsel Araştırma Teknikleri ve İstatistik Yöntemleri*. Ankara: Rehber Yayınevi.
- Karadağ, E. Baloğlu N. ve Yalçınkayalar P. (2006) “İlköğretim Okulu yöneticilerinin Öğretmenler Tarafından Algılanan Demokratik tutumları ile Öğretmenlerin Demokratik Değerleri Üzerine ilişkisel Bir Araştırma”. *Değerler Eğitim Dergisi*, 4(12), 65-82 Değer Eğitim Merkezi.
- Karahan, F. Sardoğan,M. E.,Özkamalı, E. ve Dicle, A. N. (2006) Öğretmen Adaylarında Demokratik Tutum , Nevrotik Eğilimler, ve Kendini Gerçekleştirme,Hacettepe üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 30, 149-158
- Karpat, H. (1996). *Türk demokrasi Tarihi Sosyal Ekonomik Kültürel Temeller*, İstanbul: Afa Yayınları.
- Kepekçi, K., Y. (2003). “Demokratik Okul” *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 11,44_53
- Kıncal, R. (2002). *Vatandaşlık Bilgisi*, Ankara: Mikro Yayınları.

- Kongar, E. (1993). *Demokrasi ve Kültür*, İstanbul: Remzi Kitapevi.
- Kuzgun, Y. (2000). Eğitimde Kendini Gerçekleştirme”, *Sınıfta Demokrasi*, (Ed.) Ali Şimşek, Ankara: Eğitimsen Yayınları, 1_26
- Kuzu, B. (1997). Demokrasi ve Gerekleri, “*Yeni Türkiye Türk Demokrasi Özel Sayısı*”,17,103_110
- Lijphart, A. (1986). *Çağdaş Demokrasiler: Yirmi bir Ülkede Çoğunlukçu ve Oydaşmacı Yönetim Örüntüleri*, Çevirenler: Ergun Özbudun ve Ersin Onulduran, Ankara: Türk Demokrasi Vakfı.
- Mumcu, A. (1994). *Tarih Açısından Türk Tarihinin Temelleri ve Gelişimi*, İstanbul: İnkılâp Yayınevi.
- Neil, A.S. (1996). *Bir Eğitim Mucizesi*, Çev.: G.D.Nalbantoğlu, Adana:Baki Kitapevi.
- Oğuzkan, F. (1991). Demokrasi Eğitiminde Öneriler-Panel 11, “*Demokrasi İçin Eğitim*”, Ankara 114_148
- Ozankaya, Ö. (1999). *Toplum Bilimi*, İstanbul: Cem Yayınları.
- Ödekan, A. (1990). *Türkiye Tarihi I*, “Mimarlık ve Sanat Tarihi”, İstanbul: Cem Yayınları.
- Özbek, R. (2004). Vatandaşlık ve İnsan Hakları Eğitimi Amaçlarının Gerçekleşme Düzeyine İlişkin Öğretmen ve Öğrenci Tutumlarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu*, 20-21 Mayıs 2004 Bildiriler, On sekiz Mart Üniversitesi Yayını.
- Özbudun, E. (1993). *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara.
- Özden, Y. G. (1994). “*Açılış Konuşması*”, Adalet Kavramı, (Ed.) Adnan Güriz, Ankara.
- Özsoy, S. (2004). *Demokrasi Eğitiminin İmkansızlığı Üzerine*, “Uluslararası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu”, (20-21 Mayıs 2004), Çanakkale.
- Öztürk, M. (1992). *Ordu ve Politika*, Ankara: Gündem Yayınları.
- Passmore J. (1992). “Eleştirel Olmayı Öğretme Üstüne” Çev.: Hasan Ünder, *Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 24,2,629_648

- Rebaul, O. (1991). *Eğitim Felsefesi*, Çev.: Işın Gürbüz, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Rowland, S. (2003). Teaching For Democracy İn Higher Education, “*Teaching in Higher Education*” 8,89_109
- Sabancı, A., Şahin, A. ve Fidan, N. (2007). “Sınıf Öğretmenlerinin Davranışlarının Demokratik Tutum Geliştirme Açısından Denetlenmesi”. *Çağdaş Eğitim*, 342,25-31.
- Saracaloğlu, A.S, Evin, İ. ve Varol, S.R. (2004). İzmir İlinde Çeşitli Kurumlarda Görev Yapan Öğretmenlerle Öğretmen Adaylarının Demokratik Tutumları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma”. *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri*, Kasım 2004, 4 (2), 335-364.
- Schauer, F. (2002). “İfade Özgürlüğü” *Felsefi Bir İnceleme*, Çev.: M. Seçilmişoğlu, Ankara.
- Soysal, M. (1986). *100 Soruda Anayasanın Anlamı*, İstanbul: Gerçek Yayınları.
- Sönmez, V. (1993). *Program Geliştirmede Öğretmen El Kitabı*, Ankara, Adım Yayıncılık.
- Şahin, G. (2008) “İlköğretim Okullarında Görev Yapan Öğretmenlerin Demokratik Tutumları ile Dogmatik Düşünce Biçimleri Arasındaki ilişkinin incelenmesi”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Tanilli, S. (1993). *Devlet ve Demokrasi Anayasa Hukukuna Giriş*, İstanbul.
- Tezci, E (2003).Web Tabanlı Eğitimin Demokrasi Bilincinin Gelişimine Etkisi. *The Turkish Online Journal Of Educational Technology-TOJET*,2 (3) Article 19.
- Timur, T. (1992). *Çok Partili Hayata Geçiş*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Toper, T. (2007) “İlköğretim ikinci Kademe Demokrasi Eğitimi: İkinci Kademe Öğretmenlerinin Demokratik Tutum ve Davranışları Sergileme Düzeyleri (Kars ili Örneği)”.Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,Kars.
- Topçu, N. (1978). *Milliyetçiliğimizin Esasları*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Torney-Purta, Lehmann, R. , Oswald, H., ve Schulz, W. (2001) *Citizenchip and Education in Twenty-Eight Countries Netherlands:IEA*
- Touraine, A. (1997). *Demokrasi Nedir?* Çev: Olcay Kural, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Turan, M. ve Taşpınar, M. (2004) “Vatandaşlık ve İnsan Hakları Dersinin Öğrencilerin Demokrasi ve İnsan Haklarına İlişkin Görüşlerine Etkisi” Uluslar arası Demokrasi Eğitimi Sempozyumu 20-21 Mayıs 2004 Bildiriler. Çanakkale
- Türkbay,R (2005).”Üniversite Öğrencilerinin Demokratik Tutum ve Değerleri Üzerine Bir Araştırma:Pamukkale Üniversitesi Örneği”. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli
- Ulaş, S. E. (2002). *Felsefe Sözlüğü*, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Ulusoy, K. (2007) “Lise Tarih Programında Yer Alan Geleneksel ve Demokratik Değerlere Yönelik Öğrenci Tutumlarının ve Görüşlerinin Çeşitli Değişkenler Açısından Değerlendirilmesi”.Yayımlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi Enstitüsü, Ankara
- Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*, Ankara: Ankara Üniv. Basımevi.
- Yayla, A. (2000) *Liberal Bakışlar*. Ankara.
- Yağcı, E. (1997). “Sınıf İçi Demokratik Öğretimin Öğrenci Erişimi ve Akademik Benlik Kavramına Etkisi”, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniv. S.B.E. : Ankara.
- Yeşil, R. (2002). *Okul ve Ailede İnsan Hakları ve Demokrasi Eğitimi*, Ankara: Nobel Yayınevi.
- Yörükoğlu, A. (1985). *Çocuk Ruh Sağlığı İş Bankası Yayınları*: Ankara
- Yurtseven, R. (2003). “Ortaöğretim kurumlarında çalışan öğretmenlerin demokratik tutumları”, Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış, Yüksek Lisans Tezi.

EKLER

TUTUM ÖLÇEĞİ

1. İnsanların amaçlarına saygılı olma demokratik bir insanın en temel özelliğidir.
2. Öğrenciler okulda yarışma içinde olmalıdır. Çünkü ileriki yaşamlarında yarışma içinde olacaklardır.
3. Öğrenciler sınıf gösterileri ya da diğer grup etkinliklerine katılmaya teşvik edilmeli ancak zorlanmamalıdır.
4. Öğrencilerin ihtiyaç duymaları halinde sınıfı terk etmek için öğretmenden izin almaları gerekir.
5. Öğrenciler sevmedikleri öğretmenlerin dersini almaya zorlanmamalıdır.
6. Demokratikleşme sürecindeki gelişme bilimdeki gelişmelerden daha önemlidir.
7. Öğrenciler okul kantinini işletemeyecek kadar genç ve deneyimsizdirler.
8. Öğrencileri demokrasi uygulamaları için yüreklendirmek öğretmenlerin en yüce görevidir.
9. Gençlerin suç davranışlarının sıklığının ciddiyetinin artması onların çok fazla özgür bırakılmalarının bir sonucudur.
10. Sınavların türleri ve zamanları öğretmenlerin kararıyla belirlenmelidir.
11. Sınıf düzeni ve disiplini, ilkokulun ilk yıllarından başlayarak olabildiği kadar hızlı bir şekilde öğretmenlerin sorumluluğundan alınıp öğrencilerin sorumluluğuna verilmelidir.
12. Öğrenci, öğretmenin otoritesini ya da düşüncesini sorgulamaya başladığında, yani kendisi için düşünmeye başladığında demokrasi işliyor demektir.
13. Türkiye’de eğitimcilerin zihnini kurcalayan sorunları kökünden ve uzmanca çözmeye çalışacak tam gün hizmet veren eğitim araştırmacıları olmalıdır.
14. Öğretmenin sıkı denetimi altında bulunan öğrenciler kölelerden farklı değildir.
15. Çocuklara her denileni yapmak değil, düşünerek dürüstçe davranmak öğretilmelidir.
16. Okul yönetiminin aldığı kararları değiştirmede öğrencilerin etkisi olmalıdır.
17. Bir çocuğun mutlu olmayı öğrenmesi, okumayı öğrenmesinden daha önemlidir.

18. Günümüzde kullanılan “geleneksel öğretim yöntemleri”nin yerini “çağdaş öğretim yöntemleri”nin alması için bilimsel araştırmaların yapılması ihmal edilmiştir.
19. amaçları başkaları tarafından belirlenen bir insan köledir.
20. Genci kendi değer yargılarıyla uyuşmayan şeyleri yapmaya zorlamak son derece yanlıştır.
21. Öğrencilerin öğretmenlere karşı tutumlarının araştırmalarla belirlenmesi gerekir.
22. Eğitim politikaları belirleme konusunda, öğretmen ve öğrenci görüşüne gerek duymadan karar alma uygulaması sürdürülmelidir.
23. Bir eğitim etkinliğinin değeri, öğrencilerin değerler sistemi açısından ölçülmelidir.
24. Öğrencilerin beğenileri, sınıflara ve koridorlara asılacak tablo ve resimlerin seçimlerini yapabilecek kadar gelişmemiştir.
25. Duyguların eğitimi düşüncelerin eğitimi kadar önemlidir.
26. “Zorunlu” sorumluluk gerçek sorumluluk kadar önemli değildir.
27. Öğrencilerin okulda sakız çiğnemelerine izin verilmemelidir.
28. Öğrencilerin 10’da 9’unun karşı olduğu herhangi bir okul kuralı değiştirilmelidir.
29. Ev ödevlerinin belirlenmesi öğrencilerin kararına bırakılmamalıdır; ancak öğretmenler kurulunun karar yetkisinde olmalıdır.
30. Bireysel özgürlük, ancak gerekli olduğunda grubun ilerlemesine engel olduğu durumlarda bireyin onayı alınmadan başkaları tarafından sınırlandırılabilir.
31. Çocuğun ilgilerinden çok ihtiyaçlarının dikkate alınması, tüm eğitim kurumlarının benimsediği ilke olmalıdır.
32. Demokrasi otokrat öğretmenler yerine görüşleri özgürce eleştirebilen, hiçbir zaman zorlayıcı olmayan uzman öğretmenler olduğu takdirde arttırılabilir.
33. Bireylerin amacının kutsallığı, demokrasinin özü olarak vurgulanabilir.
34. Demokratik bir okulda okul müdürüne gerek yoktur. Okul yaşamıyla ilgili kararlar öğrenci ve öğretmenlerin katılımıyla alınmalıdır.
35. Öğrencilerin az bildikleri ya da hiç bilmedikleri konularla ilgili görüşlerini söylemelerine izin verilmemelidir.
36. İdeal demokrasi herkese amaçlarını gerçekleştirme hakkını verir.
37. Okulun öğretmenler tarafından belirlenmiş kesin kuralları olmalıdır.

38. Gerçekten demokratik olan öğretmenlerin, eğer özgürlük için gerekliyse sınıfta bir miktar düzensizliği hoş görmeleri ve buna izin vermeleri gerekir.
39. En iyi öğretmenler, sınıf atmosferi ile değil öğretim konusu ile ilgilenirler.
40. Ciddi davranış bozuklukları, öğrencilerin yönetime katılmalarına izin verildiği okullarda görülür.
41. Öğretim programlarına sıkı bağlılık sınıftaki demokratik yaşamın en büyük düşmanıdır.
42. Uygulanamayan demokrasi öğrenilemez.
43. Demokratik yöntemle kazanılan bilgiler kalıcı ve gerçek bilgilerdir.
44. Okulun yakınında bir dükkanda çıkan yangın konusuna, verilecek ders konusundan daha çok zaman ayrılmalıdır.
45. Öğrencilerin sınıfta oturacakları yeri kendilerinin seçmelerine izin verilmelidir.
46. Sınıfta yapılan oylamalarda öğrencilerin kapalı oy hakkı olmalıdır.
47. Öğretmenlerin, öğrencilerin amaçlarına saygı göstermeleri çocukların da büyüklerine saygı göstermelerine neden olur.
48. Çocukları özgür olan bir ulus, özgür insanları olan bir ulus olacaktır.
49. Bir sınıftaki öğrenciler için “iyi niyetli despot bir öğretmen” “tam ve kontrolsüz özgürlük tanıyan bir öğretmen”den daha iyidir.
50. Sağlıklı, demokratik bir toplumda gençler için yarışmalı oyunlar ve sporlar önemlidir.

TUTUM ÖLÇEĞİ CEVAP KAĞIDI

Bölümünüz:

Cinsiyetiniz: a) Kız ( ) b) Erkek ( )

Annelerinizin öğrenim durumu:

a) Okur-yazar değil ( ) b) İlkokul ( ) c) Ortaokul ( ) d) Lise ( ) e) Üniversite ( )

Babanızın öğrenim durumu:

a) Okur-yazar değil ( ) b) İlkokul ( ) c) Ortaokul ( ) d) Lise ( ) e) Üniversite ( )

Kardeş sayısı:

Ailenizin yıllık kazancı:

a) Üst ( ) b) Orta ( ) c) Alt ( )

1. ( )	11. ( )	21. ( )	31. ( )	41. ( )
2. ( )	12. ( )	22. ( )	32. ( )	42. ( )
3. ( )	13. ( )	23. ( )	33. ( )	43. ( )
4. ( )	14. ( )	24. ( )	34. ( )	44. ( )
5. ( )	15. ( )	25. ( )	35. ( )	45. ( )
6. ( )	16. ( )	26. ( )	36. ( )	46. ( )
7. ( )	17. ( )	27. ( )	37. ( )	47. ( )
8. ( )	18. ( )	28. ( )	38. ( )	48. ( )
9. ( )	19. ( )	29. ( )	39. ( )	49. ( )
10. ( )	20. ( )	30. ( )	40. ( )	50. ( )

ÖZGEÇMİŞ

Sare (ÇETİNTAŞ)EVCİMİK 1978 yılında Elazığ'da doğdu. İlk Orta ve Lise Öğrenimini Elazığ'da tamamladı. Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Bölümünden 2002 tarihinde mezun oldu. 2002–2004 tarihleri arasında İlahiyat Fakültesi Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında Yüksek Lisansını tamamladı. 2007 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı Elazığ İl Müftülüğünde göreve başladı. 2006-2009 tarihleri arasında Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında Yüksek Lisans Öğrenimini tamamladı.

Bilimsel Faaliyetleri:

Çetintaş, S. (2004) Filibeli Ahmet Hilmi'de Felsefi ve Ahlaki Kavramlar Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2004. Elazığ.

Dağ, N., Çetintaş, S. (2007) (Arslan. H. İbni Sina ve Mevlana'nın Aşk Felsefelerinin Karşılaştırılması. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2006. Elazığ). Tez Tanıtım ve Değerlendirme. Tasavvuf Dergisi, 20, 405-408

Semerci, N., Kerimgil, S. Meral, E., Pullu, S., Çetintaş, S. Birleştirilmiş Sınıflarda Yeni İlköğretim Programının Uygulamasına İlişkin Öğretmen Görüşleri.Sınıf Öğretmenliği Sempozyumu (2007)